

D3.1 Educational curriculum and training materials for youth

BOND

Building tOlerance, uNderstanding and Dialogue across communities

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Commission's Citizens, Equality, Rights and Values Programme. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

BOND

Project factsheet

Acronym: **BOND**

Title: **Building tolerance, understanding and dialogue across communities**

Coordinator: Polylogos Association

Reference: 101084724

Type: CERV-2022-EQUAL

Program: Citizens, Equality, Rights and Values (CERV)

Start: 2 January 2023

Duration: 24 months

Website: <https://www.bond-project.eu/>

Consortium: **Polylogos Association**, Romania (Polylogos), Coordinator

SYNYO GmbH, Austria (SYNYO)

POLITICAL CAPITAL SZOLGALTATO KORLATOLT FELELOSSEGU TARSASAG, Hungary (POLCAP)

Associazione di Promozione Sociale Le Rose di Atacama, Italy (LRA)

Fundacja American Jewish Committee Central Europe, Poland (AJC CE)

ZACHOR ALAPITVANY A TARSADALMI EMLEKEZETERT, Hungary (ZACHOR)

Deliverable factsheet

Number:	D3.1
Title:	Educational curriculum and training materials for youth
Lead beneficiary:	ZACHOR ALAPITVANY A TARSADALMI EMLEKEZETERT (Zachor)
Work package:	3
Task:	3.1
Dissemination level:	PU-Public
Submission date:	05.02.2024
Contributors:	Polylogos Association (Polylogos) SYNYO GmbH, Austria (SYNYO) POLITICAL CAPITAL SZOLGALTATO KORLATOLT FELELOSSEGU TARSASAG (POLCAP) Associazione di Promozione Sociale Le Rose di Atacama (LRA) Fundacja American Jewish Committee Central Europe (AJC CE)

Disclaimer of warranties

This project has received funding from the European Union's CERV Project Grants under Grant Agreement No. 101084724.

This document has been prepared by BOND project partners as an account of work carried out within the framework of the EC-GA contract no 101084724.

Any dissemination of results must indicate that it reflects only the author's view and that the Commission Agency is not responsible for any use that may be made of the information it contains.

Neither Project Coordinator, nor any signatory party of BOND Project Consortium Agreement, nor any person acting on behalf of any of them:

- (a) makes any warranty or representation whatsoever, express or implied,
 - (i). with respect to the use of any information, apparatus, method, process, or similar item disclosed in this document, including merchantability and fitness for a particular purpose, or
 - (ii). that such use does not infringe on or interfere with privately owned rights, including any party's intellectual property, or
 - (iii). that this document is suitable to any particular user's circumstance; or
- (b) assumes responsibility for any damages or other liability whatsoever (including any consequential damages, even if Project Coordinator or any representative of a signatory party of the BOND Project Consortium Agreement, has been advised of the possibility of such damages) resulting from your selection or use of this document or any information, apparatus, method, process, or similar item disclosed in this document.

Table of Contents

1. Cele i krótki opis publikacji	10
2. Antysemityzm: definicja, geneza, typologia	10
2.1. Definicja	10
2.2. Typologia antysemityzmu	12
2.3. Historia	12
2.3.1. Od Starożytności do Oświecenia: antyjudajizm	13
2.3.2. Żydzi na ziemiach Polskich	15
2.3.3. Pojawienie się antysemityzmu	16
2.3.4. Antysemityzm na ziemiach Polskich	19
2.3.5. Antysemityzm nazistowski	20
2.3.6. Powstanie nowego antysemityzmu po Zagładzie	22
2.3.7. Antysemityzm dzisiaj	25
3. Streszczenie badań przeprowadzonych w ramach projektu BOND	28
3.1. Ogólny opis badań ich wyników	28
3.2. Wyniki badań przeprowadzonych w Polsce:	29
4. Edukacja – wytyczne, metodologia, dydaktyka	30
4.1. Wskazówki i zalecenia dydaktyczne	30
4.2. Nauczanie z użyciem relacji świadków metodologia i pedagogika.	35
5. Materiały edukacyjne wykorzystujące relacje świadków	38
5.1. O Platformie IWitness	38
5.2. Źródła: klipy tematyczne (strona Watch)	38
5.3. Źródła: typy ćwiczeń na platformie	39
5.4. Źródła: materiały edukacyjne dotyczące tematu antysemityzmu w języku Polskim.	39
5.4.1. O antysemityzmie (InfoQuest)	40
5.4.2. Antysemityzm i efekt biernego świadka (MiniQuest).	41
5.4.3. Czym jest antysemityzm? (VideoActivity)	42
5.4.4. Antysemityzm w dzisiejszej europie (MiniQuest)	43
Bibliografia	45

Przeciwstawianie się antysemityzmowi poprzez edukację

1. Cele i krótki opis publikacji

Antysemityzm jest zjawiskiem globalnym, obecnym we wszystkich wymiarach życia społecznego. W ostatnich latach nasilił się znacznie, podkreślić jednak należy, że po atakach terrorystycznych, które miały miejsce 7 października w Izraelu, jego natężenie wzrosło niewyobrażalnie we wszystkich krajach europejskich oraz pozostałych rejonach świata.

Doświadczenie Zagłady i pamięć o niej uświadomiły ludzkości, co może wydarzyć się, gdy rosnące antysemickie nastroje i idące za nimi czyny nie spotykają się z reakcją otoczenia. Tworzenie materiałów i narzędzi, które wspomagają nauczycieli i uczniów w edukacji o antysemityzmie oraz podsuwają im sposoby przeciwstawiania się temu zjawisku, zdaje się zatem niezbędne.

Opracowanie niniejsze powstało w ramach projektu BOND i skierowane jest bezpośrednio do nauczycieli; uczniowie są zaś odbiorcami pośrednimi przygotowanych tu treści.

Dotychczas zredagowano wiele materiałów i sformułowano mnóstwo zaleceń przydatnych edukatorom poruszającym zagadnienie antysemityzmu na lekcjach. Celem niniejszej publikacji jest uzupełnienie istniejących już wskazówek, nie zaś powielanie ich. Zamiarem autorów było dokonanie syntezy wspomnianych tekstów, poszerzenie ich o dodatkowe wiadomości oraz stworzenie materiałów edukacyjnych do praktycznego zastosowania na lekcji.

2. Antysemityzm: definicja, geneza, typologia

2.1. Definicja

W niniejszym opracowaniu przyjęto roboczą definicję antysemityzmu sformułowaną przez IHRA (International Holocaust Remembrance Alliance).

Przed przystąpieniem do analizy zjawiska, należy je, w pierwszej kolejności, zdefiniować, konieczne jest bowiem uściślenie, co kryje się za badanym pojęciem. Określenie znaczenia antysemityzmu przyjęte w niniejszym opracowaniu to robocza definicja tego zjawiska sformułowana przez IHRA. Definicja ta nie jest wiążąca w rozumieniu przepisów prawa. Została przyjęta przez wszystkie 35 krajów członkowskich IHRA w 2016 r.; Posługują się nią setki instytucji (w tym organizacje rządowe, pozarządowe, kluby sportowe, uniwersytety). Wszelkie działania edukacyjne proponowane w ramach projektu BOND posiłkują się tak właśnie określonym zakresem znaczeniowym pojęcia antysemityzmu.

Definicja sformułowana przez IHRA (niewiążąca w myśl przepisów prawa) brzmi następująco:

“Antysemityzm to określone postrzeganie Żydów, które może wyrażać się jako nienawiść do nich. Antysemityzm przejawia się zarówno w słowach, jak i czynach skierowanych przeciwko Żydom lub osobom,

które nie są Żydami, oraz ich własności, a także przeciw instytucjom i obiektom religijnym społeczności żydowskiej.”¹

IHRA przedstawia przykłady przejawów antysemityzmu: historycznych i współczesnych, włącznie z tzw. nowym antysemityzmem, czyli krytyką państwa Izrael o charakter antysemickim, to jest takiej, która nie stanowi rzeczywistej oceny decyzji politycznych podejmowanych przez rząd.

Przykłady te mogą wspierać pracę edukatorów — wyostrzają bowiem pojęcie antysemityzmu i precyzują jego zasięg znaczeniowy.

Przejawem antysemityzmu są ataki na państwo Izrael postrzegane jako zbiorowość żydowska. Nie jest nim natomiast krytyka, która mogłaby być kierowana pod adresem jakiegokolwiek innego państwa. Antysemicki charakter mają oskarżenia Żydów o spiskowanie przeciwko ludzkości czy obarczanie ich winą za to, że na świecie „dzieje się źle”. Antysemityzm obecny jest w mowie, piśmie, formach wizualnych i działaniu; wywodzi się ze złowrogich stereotypów, przypisując Żydom negatywne cechy charakteru „Współczesne przejawy antysemityzmu w życiu publicznym, mediach, szkołach, miejscach pracy i sferze religijnej mogą, biorąc pod uwagę ogólny kontekst, polegać między innymi na:

- nawoływaniu do zabijania lub krzywdzenia Żydów w imię radykalnej ideologii lub ekstremistycznych poglądów religijnych; pomocy w takich działaniach lub usprawiedliwianiu ich;
- formułowaniu kłamliwych, dehumanizujących, demonizujących lub stereotypowych opinii o Żydach jako zbiorowości, zwłaszcza, choć nie tylko, w postaci mitu o międzynarodowym spisku żydowskim lub o sprawowaniu kontroli nad mediami, gospodarką, rządami lub instytucjami społecznymi;
- oskarżaniu Żydów, jako narodu, o odpowiedzialność za rzeczywiste lub wymagowane czyny popełnione przez jednostki, lub grupy Żydów, a nawet — za czyny popełnione przez osoby Żydami niebędące;
- negowaniu Holokaustu: samego faktu, jego zakresu, mechanizmów (np. komór gazowych) lub intencjonalnego charakteru ludobójstwa narodu żydowskiego dokonanego przez narodowosocjalistyczne Niemcy oraz ich zwolenników i sojuszników podczas II wojny światowej;
- oskarżaniu Żydów jako narodu lub Izraela jako państwa o wymyślenie, lub wyolbrzymienie Holokaustu;
- oskarżaniu obywateli żydowskich o lojalność wobec państwa Izrael lub wobec rzekomych międzynarodowych interesów żydowskich i jej brak wobec własnego kraju;
- odbieraniu Żydom prawa do samostanowienia, np. przez wyrażanie poglądu, że istnienie państwa Izrael jest przedsięwzięciem rasistowskim;
- stosowaniu podwójnych standardów: wymaganie od Izraela decyzji i postępowania, których nie oczekuje się lub nie wymaga od żadnego innego państwa demokratycznego;
- wykorzystywaniu symboli i obrazów kojarzonych z klasycznym antysemityzmem (np. spowodowanie śmierci Jezusa, używanie krwi chrześcijańskich dzieci do rytuału religijnego) do opisu Izraela lub żydowskich obywateli tego państwa;
- porównywaniu współczesnej polityki Izraela z polityką nazistów;
- obarczaniu Żydów, jako zbiorowość, odpowiedzialnością za decyzje podejmowane przez rząd Izraela.

„Antysemicki czyn uznawany jest za przestępstwo, gdy tak definiuje go prawo, np. negowanie Holokaustu lub rozpowszechnianie materiałów antysemickich (w niektórych krajach).

¹ <https://holocaustremembrance.com/resources/working-definition-antisemitism>

Przestępstwo uznane jest za przejaw antysemityzmu, gdy cele ataków – niezależnie od tego, czy są to osoby, czy ich mienie, takie jak budynki, szkoły, miejsca modlitw i cmentarze – zostały wybrane, ponieważ są żydowskie, związane z Żydami lub są postrzegane jako takie.

Dyskryminacja o charakterze antysemickim polega na odmawianiu Żydom możliwości lub usług dla innych obywateli; jest ona nielegalna w wielu krajach”.

Komisja Europejska (we współpracy z niemieckim przewodnictwem IHRA), opublikowała podręcznik (<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d3006107-519b-11eb-b59f-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-185592396>) do praktycznego zastosowania, wyjaśniający definicję antysemityzmu i przedstawiający jego przykłady, jak również dobre praktyki, odnoszący się do zastosowania definicji w Unii Europejskiej, w rozmaitych obszarach jej funkcjonowania: w edukacji, strukturach rządowych, społeczeństwie obywatelskim i innych.

2.2. Typologia antysemityzmu

Typologia antysemityzmu wyodrębnia różne jego kategorie, które edukatorzy powinni znać i o których powinni rozmawiać ze swoimi uczniami oraz posługiwać się nimi nauczając o antysemityzmie.

- Antyjudyzm bądź oparta na religii, nienawiść wobec żydów
- Antysemityzm polityczny, który może przybierać postać rasistowską, a nawet prowadzić do ludobójstwa
- Antysemityzm spiskowy — oparty o przekonanie, że tajna, wpływowa żydowska organizacja rządzi światem bądź odpowiedzialna jest za określone wydarzenia lub okoliczności. Przekonania mówiące o żydowskiej kontroli i manipulacji głoszone są nadal, a wiele przejawów współczesnego antysemityzmu dotyczy właśnie teorii spisku.
- Nowy antysemityzm przybiera postać antysyjonizmu: jest antysemicką wrogością wobec Izraela. Nie poddaje krytyce izraelskiego rządu, podważa natomiast podstawy istnienia państwa żydowskiego uregulowane traktatami międzynarodowymi i odmawia prawa do samoobrony. Obarcza również Żydów, niezależnie od ich miejsca zamieszkania, za działania państwa Izrael.
- Antysemityzm wtórny jest pochodną konfrontacji z trudną przeszłością historyczną, dotyczy szczególnie państw, które odegrały pewną rolę podczas Holokaustu. Żydzi „przypominają” większości społeczeństwa o Zagładzie, wzbudzając tym samym poczucie winy, a to z kolei skutkuje oskarżeniami kierowanymi wobec nich.
- Zniekształcanie prawdy o Holokauście „wzmacnia antysemityzm [...] przywołując obecne od zawsze antysemickie kłamstwa, mity i tropy”. Rozpowszechnianie podobnych stereotypów i uprzedzeń nakłania do nienawiści oraz otwiera drzwi do negowania Holokaustu lub innych form niebezpiecznego i gwałtownego antysemityzmu”. Dystorsja historii Holokaustu nie jest tym samym co negacjonizm: minimalizuje, trywializuje i wypacza jego wagę lub przedstawia jako pozytywne wydarzenie historyczne i gloryfikuje rezultaty.

2.3. Historia

Termin „antysemityzm” oznacza wrogie uczucia żywione wobec Żydów. Pojęcie to jest jednak złożone i wielowymiarowe: przybierało różne formy w różnych kulturach i różnych epokach historycznych. Przy czym, niektóre z cech składowych tego zjawiska przechodzą z jednej epoki historycznej do kolejnej. Inną, uderzającą cechą antysemityzmu utrzymującą się na przestrzeni wieków jest dominacja narracji o antysemitytach i

procesach społecznych nad obrazowaniem samych Żydów. Rozdział ten ma na celu krótkie streszczenie historii antysemityzmu oraz charakterystykę form, jakie przybierał w danym czasie i które z jego właściwości przekazywane były dalej przez stulecia.

2.3.1. Od Starożytności do Oświecenia: antyjudajizm

Nienawiść wobec Żydów w osiemnastym wieku, czy w epoce przednowoczesnej, najwłaściwiej nazwać można antyjudajizmem. Czerpie bowiem, przede wszystkim, z przesłanek religijnych. Ostatecznie, teoria rasy, nawet jeśli pseudonaukowa, nie była jeszcze rozwinięta w sensie antropologicznym czy też biologicznym; dyskryminacja Żydów, która najczęściej sprowadzała się do ich prześladowań, dotyczyła grupy odrębnej pod względem religijnym od większości społeczeństwa. Określenie „judeofobia” ma zastosowanie w opisach przesądów, które starożytni Grecy żywili wobec Żydów. Ma bowiem charakter raczej kulturowy, filozoficzny i związany z tradycją; religia odgrywała tam rolę niewielką.

Monoteistyczna religia żydowska, wraz ze swoimi rygorystycznymi zasadami, regulującymi najdrobniejsze szczegóły życia codziennego bardzo różniła się od politeistycznych wierzeń powszechnych w starożytności. Niezależnie od różnic religijnych, prześladowania Żydów wiązały się często z czynnikami geopolitycznymi: ich królestwo położone było w strefie buforowej wielkich imperiów, na które obszarach Asyria czy państwo nowobabilońskie chciały podbić. Tym bardziej że monoteizm, kilkaset lat tradycji i bezkompromisowych religijnych, dietetycznych i dotyczących stroju reguł, odgrywało ogromną rolę w formowaniu się tożsamości żydowskiej, nawet w kolejnych epokach. Przez wieki Żydzi cierpieli agonię wygnania, rozproszenia po świecie i niewoli, zawsze jednak byli w stanie wrócić do swoich korzeni.

W państwie Aleksandra Wielkiego i jego następców w świecie hellenistycznym oraz religijnie tolerancyjnym imperium rzymskim pojawiało się wiele konfliktów pomiędzy rządzącymi a podbitym narodem żydowskim. Wynikały one zarówno z różnic religijnych, jak i kwestii politycznych. Entioch Epifanes IV spodziewał się, że jego poddani będą oddawać mu cześć na sposób zakazany w judaizmie, zaś Rzymianie wielokrotnie traktowali religię żydowską pogardliwie, bądź to celowo, bądź z ignorancji. Doprowadziło to do serii buntów które ostatecznie doprowadziły do wygnania. Żydzi nie mogli pozostać w Judei czy Jerozolimie i pod koniec pierwszego wieku wspólnej ery i zmuszeni zostali do diaspory.

Żydzi uważani byli ponadto przez niektóre grupy zawodowe za konkurencję i prześladowani z powodu swojego prozelityzmu; począwszy od szóstego wieku p.w.e, wiele żydowskich gmin powstawało w większych miastach dawnego perskiego imperium, przejętych przez Grecję, a potem imperium Rzymskie (np. w Aleksandrii czy Egipcie). Oznaczało to, że Żydzi często z własnej woli, opuszczali zamieszkiwane przez siebie terytoria. Był to czas, gdy zaczęły pojawiać się kłamiwe stereotypy mówiące o sekretnym kulcie i składaniu ofiar z ludzi. Podobne praktyki były naturalnie surowo zakazane przez żydowską religię.

Chrześcijaństwo pojawiło się w pierwszym wieku wspólnej ery i zaczęło rozprzestrzeniać się bardzo szybko. Mimo że obydwie religie były monoteistyczne, a tym samym zakazywały uznawania boskości władcy, chrześcijanie byli surowo prześladowani aż do początku czwartego wieku, kiedy to judaizm, mimo wymuszonej diaspory, był dozwolony. Różnica w traktowaniu przedstawicieli obydwu religii wynikała prawdopodobnie z faktu, że chrześcijaństwo rozprzestrzeniło się na całym obszarze imperium, wśród wszystkich grup społecznych i etnicznych, podczas gdy judaizm nie wychodził poza religijną przestrzeń wspólnot żydowskich. Konwersja i mieszane małżeństwa były niezwykle rzadkie, judaizm nie stanowił zatem takiego zagrożenia dla porządku społecznego i władz w oczach władz cesarstwa jak chrześcijaństwo. Chrześcijanie byli oskarżani o tajne, a zatem podejrzane, rytuały, w czasie których składano ofiary z dzieci i pito ich krew. Jednak to Żydzi podlegali surowym restrykcjom i prawnym wykluczeniom, stąd też brak akceptacji wobec nich.

Paradoksalnie, to właśnie w czasach, gdy chrześcijaństwo było już powszechnie akceptowane, tzn. w czwartym wieku, gdy przyjął je Konstanty i później, pod jego koniec, gdy stała się religią państwową, te same oskarżenia, szczególnie kłamstwo krwi, kierowano tym razem wobec Żydów. Mimo tych samych korzeni obydwa wyznania są nie do pogodzenia za sprawą najistotniejszej kwestii: według doktryny chrześcijańskiej, Jezus Chrystus, jako syn Boży, jest bogiem, Żydzi natomiast wciąż czekają na Mesjasza. (Przy czym, wczesny kościół katolicki nie uznawał innych nurtów chrześcijaństwa, uznając je za herezję). Oprócz judeofobicznych tropów obecnych w starożytnej Grecji, ojcowie kościoła począwszy od Tertuliana działającego w drugim i trzecim wieku wspólnej ery, do świętego Augustyna, stwarzali w swoich pismach podłoże do oskarżeń wysuwanych wobec Żydów. Twierdzili na przykład, że Żydzi stracili prawo do uznawania się za naród wybrany, zabijając Jezusa; stąd, nadal obecne dziś, oskarżenia kierowane wobec Żydów (i ich potomków) jako zbiorowości. Chrześcijaństwo było religią dominującą Średniowiecznej Europy, i to właśnie określiło miejsce Żydów w ówczesnym społeczeństwie. Prawo kościelne i świeckie nie były jeszcze wyraźnie wyodrębnione, a dekryty przyjmowane na synodach oddawały bardzo wierny obraz miejsca Żydów wśród szerszych zbiorowości. Społeczność chrześcijańska i żydowska były wyraźnie oddzielone od siebie geograficznie; począwszy od Starożytności, miasta charakteryzowała różnorodność zawodowa i religijna; członkowie każdej z tych grup zamieszkiwali blisko siebie. Wiele miast miało odrębne greckie, syryjskie, żydowskie czy inne dzielnice. Własne żydowskie sąsiedztwo stanowiło wymóg religijny (zakaz oddalania się od synagogi dalej niż na kilka kroków w Szabat). Umiejscowienie żydowskich dzielnic niekoniecznie narzucone było przez otoczenie; ale w szesnastym wieku, w Wenecji, skąd wywodzi się wyraz „getto”, prawo wymagało, żeby Żydzi mieszkali w zamkniętym i strzeżonym obszarze. Czy to dla bezpieczeństwa, czy po to, żeby odizolować ich od reszty — tego nie wiadomo. W każdym razie oddzielona od otoczenia dzielnica żydowska sprawiała, że większość społeczeństwa postrzegała tę grupę ludzi wyznających inną religię z podejrzliwością; nie mieli bowiem wglądu w ich życie. Synagoga i otaczające ją budynki stwarzały bardzo łatwy cel dla wściekłego, jakby poddanego hipnozie tłumy, atakującego Żydów podczas Wielkanocy, oskarżając ich o zabicie Jezusa. Od 13. wieku Żydzi zmuszeni byli nosić oznaczenia, które czyniły z nich jeszcze łatwiejszy cel przemocy. W 1215 roku podczas czwartego Soboru Laterańskiego postanowiono, że powinni mieć przyszytą do odzieży żółtą łatę, bądź niebieską wstążkę.

Segregacja, również w wymiarze społecznym, była wymogiem prawnym. Żydów obejmował mnóstwo zakazów: niektóre zawody były dla nich niedostępne, nie mogli np. sprawować urzędów publicznych, wykonywać niektórych profesji rzemieślniczych, nie mogli należeć do cechów. Zakazane były również małżeństwa mieszane. Największe implikacje miał jednak zakaz posiadania bądź użytkowania ziemi. Ograniczone były również inne przywileje. Ponieważ Żydzi nie mogli uzyskiwać tytułów szlacheckich, nie mogli uprawiać ziemi, do wyboru mieli tylko niektóre zawody rzemieślnicze oraz handel czy medycynę (czyli zajęcia typowe dla mieszczaństwa). Zajęcia te były naturalnie znane żydowskiej kulturze, jako że, począwszy od Starożytności, życie w diasporze wymuszało osadnictwo miejskie. Ponadto inaczej niż w przypadku Europy chrześcijańskiej, edukacja mężczyzn i studia nad Torą i Talmudem stanowiły dla Żydów najistotniejsze elementy rodzinnych wartości.

Gospodarka późnośredniowiecznej Europy polegała, w znacznym stopniu, na dobrze rozwiniętych usługach finansowych, szczególnie w północnych Włoszech i Niderlandach; ożywiony handel wymagał pożyczek bankowych i kredytów. Jednakże kościół rzymskokatolicki zakazywał pobierania procentów oraz praktyki lichwy. Zawody te wykonywane były przez grupy, które nie podlegały karze ekskomuniki: mużulmanów, ortodoksyjnych Greków i Żydów. Usługi te były niezbędne, ale jeżeli dłużnik (szczególnie jeśli był nim władca) nie mógł spłacić długu, zawsze mógł zagrać kartą nienawiści. W Hiszpanii niezliczone pogromy i przemoc były konsekwencją konfliktów na tym tle. Prześladowania dotyczyły przede wszystkim żydowskich bankierów i ogółu społeczności, nawet tych, którzy z finansami nie mieli nic wspólnego. Działo się tak prawdopodobnie

dlatego, że funkcjonowały już gotowe stereotypy i uprzedzenia: kłamstwo krwi, oskarżenie o zabójstwo Chrystusa, oskarżenia o zatrucie studni (szczególnie w czasach zarazy).

Wziąwszy pod uwagę bardzo ograniczony wybór profesji, Żydzi znaleźli się w błędnym kole: zostali zmuszeni do wykonywania zawodu, z jednej strony, niezbędnego dla gospodarki, z drugiej — stanowiącego pożywkę dla nowych uprzedzeń.

W kontekście Średniowiecza należy również wspomnieć o krucjatach. Przyczyniały się do podtrzymywania szkodliwych przesądów i nastrojów antyżydowskich i wzmacniały je. Wielu krzyżowców nie przyłączało się do kampanii z pobudek religijnych zaś okropieństwa, których się dopuszczali przed dotarciem do Ziemi Świętej, dotyczyły nie tylko muzułmanów. Przejście krucjaty naznaczone było pogromami, paleniem synagog i Tory oraz masakrami. Żydów poddawano brutalnym prześladowaniom w Europie Zachodniej, szczególnie na Półwyspie Iberyjskim.

Począwszy od 1391, roku byli zmuszani do chrztu w królestwach Półwyspu Iberyjskiego, w ramach rekonkwisty. Tych, którzy nie godzili się na przymusowy chrzest, wypędzano do Portugalii, a w kolejnych wiekach dalej, np. do Amsterdamu. Część Żydów sefardyjskich z basenu Morza Śródziemnego uciekała do Europy Wschodniej, terenów zamieszkiwanych przez Aszkenazyjczyków. Wielu Żydów przechrzczonych siłą w sercu wiernych pozostało dawnym tradycjom i obyczajom religijnym (tak zwani Marranos albo Conversos), co wywoływało kolejne podejrzenia. Chrzest miał czynić równymi wszystkich członków społeczeństwa, w wypadku Żydów jednak nie mogło być o tym mowy, stworzono bowiem kłamliwą teorię, że cechy im przypisywane podlegały dziedziczeniu. Stanowiło to zapowiedź powstałych później teorii rasistowskich.

Szesnasty wiek i oświecenie nie przyniosły polepszenia sytuacji Żydów. Mimo że, protestanci powracali do starego Testamentu i korzeni chrześcijaństwa (zakazując na przykład przedstawiania wizerunków ludzi w kościołach, tak jak to czyniono w judaizmie, bądź też uznając jedynie pismo Święte za boskie objawienie (sola Scriptura) chrystologiczny spór o to, czy Jezus jest synem Boga, czy nie, trwał nadal. Uważano naturalnie, że jedynym rozwiązaniem dla Żydów jest przyjęcie religii chrześcijańskiej, w innym wypadku, na terenach zdominowanych przez protestantów, poddawano ich podobnym prześladowaniom jak miało to miejsce np. w księstwach niemieckich. Antyżydowskie tropy żywiły się ludowymi wyobrażeniami; obecne były również w pismach teologicznych: pod koniec życia Marcin Luter dawał wyraz swojej ogromnej nienawiści wobec Żydów. Początkowo, skłonny był zaakceptować tak bardzo potępiana lichwę, jaką narzuconą Żydom przez społeczeństwo chrześcijańskie i wyłączającą ich z innych obszarów zawodowych. Ostatecznie jednak nienawiść zawładnęła nim do tego stopnia, że w 1534 roku, w zasadzie, zachęcał do zabijania Żydów. Biorąc pod uwagę ogromny wpływ Lutera na kształtowanie się niemieckiej myśli społecznej, szczególnie na północy kraju, musimy mieć świadomość roli, jaką odegrał w rozwoju niemieckiego antysemityzmu.

2.3.2. Żydzi na ziemiach Polskich

Na przełomie XII i XIII wieku, zachodnia Europa doświadczała kryzysu gospodarczego spowodowanego tzw. "względny przeludnieniem". Tym samym nasiliła się konkurencja na rynkach i napięcia społeczne, co przyczyniło się do migracji ludności, w tym Żydów, na wschód, głównie z terenów niemieckich. Fala ta była również napędzana przez pierwsze masowe wydarzenia antyżydowskie podczas pierwszej krucjaty. W Polsce, równocześnie następowała modernizacja struktur społeczno-politycznych, m.in. poprzez wprowadzenie prawa magdeburskiego, co sprzyjało osiedlaniu się Żydów.

Pierwsze znane ślady osadnictwa żydowskiego pochodzą ze Śląska, z początku XIII wieku. Żydzi, którzy przybywali głównie z obszarów niemieckojęzycznych, wprowadzali aszkenazyjskie struktury gminne. Do XIV wieku, gminy żydowskie powstały w większości śląskich i znaczących polskich miastach, w tym w Płocku i Warszawie.

Pozycja prawna Żydów w Polsce była regulowana przez specjalne przywileje. Pierwszy taki przywilej nadano w 1264 roku przez księcia kaliskiego Bolesława Pobożnego, a później potwierdził go król Kazimierz Wielki w 1334 roku. Statut kaliski zapewniał Żydom status uprzywilejowany, autonomię wewnętrzną, swobodę działalności gospodarczej i ochronę ich praw w relacjach z chrześcijanami. W kolejnych stuleciach, mimo że pozycja prawna Żydów uległa częściowym zmianom, nadal byli oni grupą odrębną prawnie, choć formalnie nie stanowili odrębnego stanu.

Epidemia dżumy, znana jako "Czarna Śmierć", która miała miejsce w latach 1348–1349, zdecydowanie zmniejszyła problem przeludnienia w Europie Zachodniej i doprowadziła do nasilenia prześladowań Żydów, oskarżanych o rozprzestrzenianie choroby. Pomimo tego, napływ Żydów do Polski zdaje się nie zmniejszać. Na przełomie XIV i XV wieku liczba Żydów w Polsce prawdopodobnie nie przekraczała kilku tysięcy, co stanowiło mniej niż 0,1% całkowitej populacji regionu i niewielką część europejskiej diaspory żydowskiej. Większość z nich zamieszkiwała w dużych miastach.

Wiele wskazuje na to, że pierwsi Żydzi w Polsce byli społecznością dość zamożną, skupiającą się głównie na działalności finansowej i handlu międzynarodowym, szczególnie w zakresie luksusowych towarów konsumpcyjnych. Rzemiosło odgrywało wtórną rolę, choć niektóre jego rodzaje, takie jak rzeźnictwo czy krawiectwo, były wymagane przez gminy ze względów rytualnych.

2.3.3. Pojawienie się antysemityzmu

Wiek siedemnasty i osiemnasty mogą być postrzegane jako przełomowe dla ludzkości: wielcy myśliciele oświeceniowi gruntownie zmienili średniowieczny sposób myślenia stawiający w centrum religię. Idee autorytarne ustąpiły miejsca sceptycyzmowi, nadając tolerancji i prawom człowieka najwyższą wartość. Pojawiła się idea państwa świeckiego równoległe z wizją nacjonalizmu, co z kolei dało początek dążeniom do tworzenia państw homogenicznych narodowo.

Można by pomyśleć, że porzucenie przesądów czerpanych z religii (choć nie religii per se) oraz głoszenie idei równościowych zmieni losy mniejszości żydowskich. Tak się jednak nie stało. Pokazuje to, że uprzedzenia wobec Żydów, antyjudajizm czy judeofobia, nie mogą być związane wyłącznie z religijnym czy średniowiecznym światopoglądem. Naturalnie, należy zastanowić się, do jakiego stopnia idee oświeceniowe kształtowały sposób myślenia społeczeństw. Wbrew temu, czego można było się spodziewać, Oświecenie stworzyło wyłącznie podwaliny dla nowego rodzaju antysemityzmu o charakterze politycznym. Wielcy myśliciele, tacy jak Diderot i Voltaire, czuli wobec Żydów silną niechęć utożsamiając ich z przestarzałym tradycjami religijnymi. Inni zaś odmawiali Żydom prawa do emancypacji w imię nacjonalizmu, twierdząc, że mają „obce serca” i nie chcą stać się częścią narodu, francuskiego niemieckiego czy jakiegokolwiek innego.

Nie chodziło już zatem o dyskryminację, której podłoże stanowiły różnice pomiędzy chrześcijaństwem a judaizmem, przyczyną niechęci nie były kwestie religijne; jeśli Żyd decydował się na przyjęcie chrztu, uprzedzenia wobec niego nie zniknęły. W antysemickim postrzeganiu świata nie stawał się bowiem pełnoprawnym członkiem społeczeństwa.

Zjawisko antysemityzmu w oświeceniowym świecie niosło ze sobą wiele sprzeczności. Po pierwsze, proklamacja uniwersalnych praw człowieka, takich jak wolność, równość i tolerancja, nie obejmowała Żydów. Żydzi postrzegani byli ponadto jako zbiorowość, nie zaś jako grupa jednostek. Tymczasem, do końca osiemnastego wieku nie stanowili homogenicznej grupy pod żadnym względem. W Europie Zachodniej dominowały nowoczesne, reformatorskie tendencje w judaizmie. Uwidaczniało się to nie tylko poprzez rozluźnienie religijnych obostrzeń, dostrzegano bowiem również, że asymilacja przyczyniła się do reformy judaizmu. Na terytorium niemieckim idee takie głosił Mojżesz Mendelson, pionier Haskali, czyli żydowskiego Oświecenia. Wierzył, że asymilacja położy kres kilkuset latom prześladowań. Wizja ta zyskała popularność szczególnie wśród Żydów z klasy średniej i wyższej, których w żaden sposób nie można było oskarżać o zaniedbywanie czy działanie wbrew interesom państwowym; przeciwnie, przyczyniali się w znacznym stopniu do jego gospodarczego, społecznego i kulturowego rozwoju. Na wschodzie Europy dominowały ortodoksyjne społeczności żydowskie i to zamykało drogę do asymilacji. Jednakże niewielka liczba mieszczaństwa żydowskiego na tych terenach, dążąca do asymilacji, robiła tym większy wysiłek, żeby promować ideę społecznej modernizacji. Niezależnie od tego, oskarżenia o charakterze antysemitycznym i uprzedzenia dotyczyły wszystkich Żydów.

W istocie już wówczas, dostrzec można było początki rasizmu: jako moralną przeszkodę w integracji Żydów przedstawiano ich pochodzenia, nie dopuszczano ich zatem do etnicznie jednolitego państwa narodowego. Według niektórych przynależność do narodu nie była określona religią, obyczajami, wierzeniami, językiem ojczystym, czy tożsamością, ale wyłącznie genetyką.

Czy możemy więc uważać nowoczesny antysemityzm za bezpośrednią kontynuację starożytnego i średniowiecznego antyjudajizmu? Odpowiedź brzmi – nie, w tym sensie, że, zgodnie z osiemnastowiecznymi ideami, przynależność do religii czy wspólnoty żydowskiej jest bez znaczenia. Począwszy od tej chwili, pochodzenie i genetyka będą decydować o czyjejs żydowskości; etniczność określa czyjejs zasady etyczne oraz cechy charakteru. Antysemityzm wiąże się jednak z antyjudajizmem: pewne tropy, obecne od stuleci, są mocno zakorzenione w umysłowości ludzkiej. Do dziś wielu ludzi jest nieświadomych, że stereotypy i uprzedzenia czerpią z błędnych założeń, których źródło liczy sobie kilkaset lat. Nienawiść wobec Żydów mocno osadzona była w tych wielowiekowych tropach, a lęki wyrosłe na uprzedzeniach bardzo łatwo było wywołać.

Kolejny powód związany jest z przemianami społecznymi. Europejskie społeczeństwa coraz śmielej zwracały się ku kapitalizmowi. Działalność gospodarcza czy intelektualną, tzn. taką, z którą utożsamiano mieszczaństwo, nabierała coraz większej wartości. W skupiskach miejskich wspólnoty żydowskie były bardzo liczne, co spowodowane było wyłączeniem ich z innych profesji już w Średniowieczu. Przemiany społeczne zawsze pozostawiają po sobie przegranych, którzy patrzą na odnoszących sukces z zazdrością. Niezwykle łatwo było zatem oskarżać Żydów o chciwość i spekulację. Spekulacja leżała u podstaw gospodarki kapitalistycznej, zajmowali się nią wszyscy kapitaliści; łatwiej jednak było kierować nienawiść na dobrze określoną grupę, niż na całe społeczeństwo, z natury różnorodne. Niektórzy członkowie społeczności żydowskiej osiągnęli znaczącą pozycję i, jako doradcy na dworach bądź bankierzy, stali się obiektem nienawiści i zazdrości. Judeofobia na terytoriach niemieckich była bardzo silna, tym silniejsza, że idee rewolucji francuskiej – zasady wolności i równości, w tym emancypacja Żydów – przybyły wraz z podbojami napoleońskich oddziałów. To szybko wywołało rozczarowanie, Żydzi natomiast doskonale nadawali się do roli kozłów ofiarnych.

W dziewiętnastym wieku państwa narodowe powstawały na Zachodzie i w Europie Środkowej; w wielu z tych krajów dokonywała się żydowska emancypacja. Jednak klęska polityki liberalnej asymilacji uwidoczniła się pod koniec wieku, wraz z upowszechnieniem antysemityzmu o charakterze politycznym. Zwotywno spotkania i kongresy, tworzone partie polityczne, których postulaty głosiły, że Żydzi byli obcy, a więc – niezdolni do

asymilacji. Kryzys roku 1870 obnażył również kryzys cywilizacji i kapitalizmu, Jako że postęp gospodarczy i polityczny powszechnie utożsamiano z Żydami, w środowiskach lewicowych pojawił się antysemityzm oparty o oskarżanie ich o grzechy kapitalizmu – na przykład Proudhon i Marks wyrażali zdecydowane antyżydowskie opinie. W krajach niemieckojęzycznych niektórzy z autorów tacy jak Wilhelm Marr, (prawdopodobnie twórca pojęcia antysemityzmu) zestawiał walkę pomiędzy Niemcami i Żydami z walką pomiędzy dobrem a złem. We Francji słynny proces Dreyfusa (1895) stał się kwestią publiczną: oficer armii francuskiej żydowskiego pochodzenia został fałszywie oskarżony o zdradę, poddany pokazowemu procesowi oraz wygnany z kraju na lata. Przypadek ten wywołał wzburzenie we francuskiej prasie a wielu intelektualistów, np. Emil Zola, broniło kapitana. Prasa katolicka i niejeden oficer armii francuskiej formułowali ostre antysemickie uwagi wobec Dreyfusa. Wszystko to wzmocniło w Żydach przekonanie, że koniec końców, asymilacja jest ślepym zaułkiem i że zawsze będą postrzegani jako obcy swoich ojczyznach. Proces Dreyfusa zainspirował urodzonego na Węgrzech Teodora Herzla do napisania sztuki teatralnej *Der Judenstaat* (Państwo Żydowskie), w której uzasadniał ustanowienie państwa żydowskiego w Palestynie, dawnej prowincji rzymskiej, wówczas należącej do imperium tureckiego. Jego idee dały początek syjonizmowi, ruchowi żydowskiego nacjonalizmu. Antysemickie nastroje nie malały jednak: wprawdzie byli tacy, którzy sądzili, że stałoby się dobrze, gdyby Żydzi wyemigrowali do własnego kraju, jednak powszechnie postrzegano ten plan jako środek do wzmocnienia międzynarodowych wpływów żydowskich i środek do realizacji ich ambicji dominacji nad światem.

Teoria rasy głosi, że zachowania ludzkie określone są przez swoiste, wrodzone cechy i że wartość jednostki z góry określona jest przez jej rasę, a tym samym, zbiorową przynależność do danego narodu; narodową i etniczną tożsamość determinuje pochodzenie.

Politycy, a zwłaszcza ignoranci w materii biologii i antropologii, którzy mylili pojęcie rasy i gatunku, ludu i narodu, chcieli ustanowić naukowe podwaliny dla idei rasizmu. Jednym z pionierów rasizmu był francuski hrabia Arthur de Gobineau, Autor książki „Szkice o nierówności ras ludzkich”, opublikowanej w 1853 r., przypisywał społeczne i ekonomiczne nierówności pomiędzy ludźmi, różnicami pomiędzy rasami, objawiającymi się nie tylko w cechach zewnętrznych, ale również właściwościach wewnętrznych i możliwościach intelektualnych. Uważał białych za rasę najwyższą, Kolejna w hierarchii była rasa żółta, na dole hierarchii natomiast – rasa czarna. Wśród białych wyodrębnił spośród innych grup Aryjczyków, stawiając ich na szczycie hierarchii. Gobineau sądził, że ludzkość zmierza ku upadkowi z powodu mieszania się ras i że należy temu zapobiegać. Teorię rasy łączono z ruchem społecznego darwinizmu, który przeniósł teorie Charlesa Darwina (dotyczące przyrody, jak naturalna selekcja czy zdolność do przetrwania najsilniejszych organizmów) do społeczności ludzkich.

Można zadać pytanie, czy antysemityzm to przejaw rasizmu, wzięwszy pod uwagę wyżej wspomniane poglądy (wszechobecne począwszy od dziewiętnastego wieku, aż do naszych czasów), według których pochodzenie żydowskie określa wewnętrzne i zewnętrzne właściwości jednostki. Antysemici nie mogli zaakceptować asymilacji, ponieważ, według ich przekonań, w żaden sposób nie zmieniłaby jednostki, a zatem tak – antysemityzm jest formą rasizmu.

Antysemityzm w takim kształcie może być zdecydowanie postrzegany jako teoria rasistowska, ponieważ ukazuje Żydów jako odrębną, gorszą od innych rasę. Nie wyklucza to obecności antyżydowskich uprzedzeń i fałszywych wyobrażeń o innym, nierasistowskim, charakterze, na przykład ataków na społeczną pozycję żydowskich obywateli, poglądem, że są zbyt liczni wśród mieszczaństwa i stoją na drodze wzmocnienia państwa narodowego. Pozostaje zagadką, skąd pokusa wyodrębniania Żydów spośród innych, skoro mają tę same obywatelskie obowiązki i przywileje. Wyjaśnienie niekoniecznie odwołuje się do idei rasistowskich.

2.3.4. Antysemityzm na ziemiach Polskich

Rozwój państw narodowych i kształtowanie się świadomości narodowej przyczyniły się do nasilenia ideologii nacjonalistycznych, które często przyjmowały postać antysemityzmu. Wzrost przemocy wobec Żydów oraz politycznego antysemityzmu, obserwowany nie tylko w Rosji, ale również we Francji, Niemczech i innych państwach europejskich, zaczął wpływać również na sytuację na ziemiach polskich. Ten wzrost antysemityzmu szedł w parze z upadkiem feudalnego systemu społecznego, rozwojem agresywnego kapitalizmu i rosnącym zaangażowaniem społeczeństwa w ruchy nacjonalistyczne. W Polsce utrwalił się wizerunek Żyda jako zatruwacza i historycznego wroga Polaków, korzeniami sięgający dyskursów z XVII wieku i wcześniejszych. Od lat 70. XIX wieku coraz częściej pojawiały się w debatach publicznych głosy określające Żydów jako niezdolnych do asymilacji, „wrogów” i „obcych”. Takie postawy propagowali niektórzy przedstawiciele inteligencji, w tym dziennikarze, pisarze, prawnicy, nauczyciele, politycy i duchowni. Wśród nich byli Jan Jeleński, redaktor gazety „Rola”, postulujący emigrację Żydów z Polski, Teodor Jeske-Choiński, autor dzieł takich jak „Poznaj Żyda”, adresowanych do wykształconych czytelników, oraz Andrzej Niemojewski, były socjalista, koncentrujący się na krytyce judaizmu. Takie antysemickie przekonania znajdowały szerokie echo w prasie katolickiej, podczas gdy media liberalne zazwyczaj unikały antyżydowskiej retoryki.

W latach 90. XIX wieku, w kontekście powstania Narodowej Demokracji, antysemityzm zyskał na znaczeniu jako kluczowy element w polskiej nacjonalistycznej ideologii prawicowej. Narodowa Demokracja, często zwana endecją, stała się wiodącą partią propagującą antysemickie hasła, osiągając szczyt popularności w latach 30. XX wieku. Antysemityzm okazał się skutecznym narzędziem mobilizującym elektorat, integrującym różne grupy społeczne, w tym chłopstwo o głównie regionalnej świadomości, z narodem polskim. Endecja promowała ekskluzywny nacjonalizm, łączący polskość z katolicyzmem, wykluczając Żydów z polskiej wspólnoty narodowej i przedstawiając ich jako jednych z głównych wrogów polskich aspiracji narodowych, obok Niemców. Liderzy endecji nawoływali do bezkompromisowej walki z Żydami na wielu płaszczyznach, w tym ekonomicznej, kulturalnej, politycznej i moralnej.

Antysemityzm na terenie Polski, łączył się z narodowym dążeniem do niepodległości, traktując Żydów jako zagrożenie polityczne. Teoria Judeopolonii, popularna w prawicowej polskiej publicystyce, przedstawiała Żydów jako dążących do zniszczenia polskiej tożsamości i chrześcijaństwa przez różne środki, w tym modernizację i współpracę z zaborcami.

Na przełomie XIX i XX wieku, antysemityzm stał się kluczowym elementem narodowego ruchu w Polsce, ze Stronnictwem Narodowo-Demokratycznym jako wiodącym ugrupowaniem. Ugruntowaniu tego przekonania służyły m.in. "Protokoły mędrców Syjonu", rzekomy zapis tajnych rozmów żydowskich przywódców, wydany w 1903 roku. Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę w 1918 roku, antysemityzm został wzmocniony przez stereotyp "żydokomuny" wykorzystywany podczas wojny polsko-bolszewickiej.

Działania nacjonalistów, a zwłaszcza endecji, dla której antysemityzm był kluczowym elementem programu, prowadziły do licznych incydentów w latach 1918-1922, negatywnie wpływających na relacje polsko-żydowskie. Najtragiczniejszym wydarzeniem był pogrom we Lwowie (22 listopada 1918), gdzie polscy mieszkańcy oskarżali Żydów o wspieranie Ukraińców. Antyżydowskie zajścia miały miejsce również w Wilnie, na Kresach Wschodnich, oraz na ziemi tarnobrzeskiej i rzeszowskiej. Szczególnie głośny był incydent w Pińsku (5 kwietnia 1919), gdzie polscy żołnierze rozstrzelali 37 Żydów podejrzewanych o komunizm. Podczas wojny polsko-bolszewickiej, część polskiej opinii publicznej postrzegała Żydów jako zagrożenie dla państwa, co doprowadziło do internowania żołnierzy polskich żydowskiego pochodzenia w obozie w Jabłonnie pod

Warszawą, podejrzewanych o nielojalność. Wielu polskich żołnierzy dopuszczało się szykan wobec Żydów, szczególnie ci z armii Hallera. Te wydarzenia zostały zauważone przez światową prasę i stały się przedmiotem dochodzenia prowadzonego przez amerykańskich polityków (komisja H. Morgenthaua) w 1919 roku, ustalającego, że w trakcie tych zająć zginęło około 230 Żydów.

W całym okresie istnienia Drugiej Rzeczypospolitej, polski ruch nacjonalistyczny starał się wprowadzić prawodawstwo dyskryminujące Żydów, w tym na przykład zasadę numerus clausus, która ograniczałaby liczbę Żydów uprawnionych do studiów wyższych. Dodatkowo zwiększona konkurencja na rynku oraz nasilone konflikty społeczne stworzyły atmosferę frustracji, która sprzyjała wywoływaniu i podsycaniu uprzedzeń religijnych i etnicznych. Chłopi usiłowali eliminować pośrednictwo Żydów w handlu, podczas gdy polscy (oraz ukraińscy) rzemieślnicy i kupcy dążyli do usunięcia z rynku żydowskich konkurentów. Analogiczne postawy przejawiali polscy lekarze i adwokaci. Hasło "kupuj u swego" stało się głównym przestaniem narastającego nacjonalizmu polskiego. Antysemityzm ekonomiczny spotkał się z pewnym przyzwoleniem ze strony władz państwowych, co odzwierciedlały słowa premiera Felicjana Sławoja Składkowskiego z 1936 roku: "walka ekonomiczna, owszem", które były interpretowane jako poparcie dla takiej postawy.

2.3.5. Antysemityzm nazistowski

Z tego, co opisano powyżej, wynika jasno, że antysemicka ideologia nazistowska osadzona była w długiej, historycznej tradycji. Hitler i jego nazistowscy kompani nie stworzyli czegoś kompletnie nowego, nowość polegała na tym, że ideologię antysemityzmu osadzili w wymiarze działań politycznych. Po pierwsze, prowadzili propagandę antysemicką na ulicach, w mediach, w edukacji szkolnej; następnie zainicjowali dyskryminację o charakterze prawnym, przygotowując w ten sposób drogę do ostatecznego rozwiązania. Mimo że plan wymordowania ponad 11 000 000 europejskich Żydów nie został zrealizowany, to 6 000 000 ofiar Zagłady ukazuje okropieństwa ideologii opartej o nienawiść oraz to, jak może stać się narzędziem politycznym.

Jednakże takie poglądy nie były właściwe wyłącznie narodowym socjalistom w Niemczech: uprzedzenia i nienawiść wobec Żydów istniały w społeczeństwie niemieckim od stuleci, a przegrana Niemiec w pierwszej wojnie światowej tylko je nasiliła. Powojenny kryzys gospodarczy, potem wielki kryzys światowy, wstyd związany z porażką wojenną, wersalski traktat pokojowy nakładający na Niemcy bardzo trudne warunki, sprawił, że demokracja Weimarska znalazła się w głębokim kryzysie o charakterze egzystencjalnym, politycznym i gospodarczym, bo bardzo wielu Niemców straciło pracę i dochody. Poszukiwanie kozła ofiarnego w tej sytuacji było nieuniknione. Tzw. mit „ciosu w plecy” wyjaśniał, że Niemcy nie przegrały wojny z powodu słabego uzbrojenia, ale zdrady o charakterze bratobójczym. Oskarżenie to bardzo szybko skupiło się na niemieckich Żydach, powracając do idei ich „obcego serca”. Nikogo nie interesowało to, że niemieccy obywatele żydowskiego pochodzenia walczyli na froncie tak samo, jak inni i że wielu z nich poświęciło życie dla ojczyzny.

Naziści, czy Narodowosocjalistyczna Niemiecka Partia Robotnicza (NSDAP) wyrosła właśnie z tych, istniejących już, uprzedzeń i pielęgnowanej nienawiści. Antysemityzm stał się centralnym elementem ideologii, wskazując Żydów jako głównych winowajców nieszczęść, których doznają Niemcy. Oczywiście osobowość Adolfa Hitlera jego umiejętności krasomówcze (rzeczywiste czy przesadzone), przyczyniły się, w ogromnym stopniu, do sukcesu tej partii w rozpowszechnianiu antysemityzmu. Hitler był w stanie trzeźwo ocenić sytuację Niemiec i zdał sobie sprawę, że ogromna część niemieckiego społeczeństwa była podatna na antysemickie treści. Niezależnie od jego możliwości oratorskich, czy siły propagandy Goebelsa, skuteczność nie byłaby tak duża, gdyby nie wspomniana gotowość społeczeństwa niemieckiego na antyżydowską indoktrynację. W istocie

antysemityzm nie był powszechny wyłącznie w społeczeństwie niemieckim, ale również w ogromnej części krajów europejskich, podobnie – wśród polityków i obywateli Stanów Zjednoczonych. Skażenie ideami antysemickim było na tyle powszechne, że idee nazistowskiego antysemityzmu nie zostały odrzucone i nikt nie bronił niemieckich Żydów ani w latach trzydziestych, ani później. Poglądy Hitlera można było dość wyraźnie dostrzec w jego czołowym dziele „Mein Kampf”, w jego przemówieniach, wspomnieniach i innych źródłach. Idee te są zwykle niespójne, a czasem wewnątrz sprzeczne, czy wręcz nielogiczne. Propaganda nie wymaga jednak logiki: nazistowskie slogany stworzono na bazie prymitywnych, głęboko zakorzenionych, ludzkich lęków. Oprócz teorii „ciosu w plecy” Hitler głosił również, że Żydzi dążyli do dominacji nad światem po to, żeby zniszczyć Niemcy, a nawet całą aryjską rasę.

Od samego początku okupacji niemieckie władze dążyły do tego, by Polacy zrozumieli i zaakceptowali antyżydowskie działania podjęte przez Niemców. Specjalne oddziały niemieckie, utworzone przez Reinharda Heydricha, często inspirowały antyżydowskie pogromy jako pretekst do wprowadzania restrykcyjnego prawodawstwa skierowanego przeciwko Żydom. Propaganda niemiecka na terenach okupowanej Polski malowała obraz Żyda jako szkodnika, potencjalnego nosiciela chorób zakaźnych, przy czym wykorzystywano już istniejące antysemickie sentymenty w polskim społeczeństwie. Antyżydowska retoryka była wszechobecna we wszystkich oficjalnych publikacjach – nie istniało wydawnictwo, które by nie zawierało treści antyżydowskich. Wśród publikacji znajdowały się antysemickie broszury i książki, w tym również "Protokoły mędrców Syjonu". Organizowano również antyżydowskie wystawy propagandowe, a na ścianach budynków w miastach i miasteczkach pojawiały się antysemickie plakaty. W niektórych miejscach ustawiano wystawki z egzemplarzami antysemickiej i rasistowskiej gazety „Der Stürmer”. Niemieckie czasopisma, adresowane zarówno do Polaków, jak i do Żydów, również odgrywały rolę w rozpowszechnianiu tych poglądów, przy czym „Nowy Kurier Warszawski” był głównym niemieckim organem prasowym kierowanym do polskiej populacji.

Utworzenie gett na terenach polskich tłumaczono głównie kwestiami bezpieczeństwa. Argumentowano, że izolacja Żydów jest konieczna, aby zapobiec ich rzekomemu uczestnictwu w działaniach partyzanckich i rabunkowych. Rozpowszechniano również nieprawdziwe informacje, jakoby Żydzi byli nosicielami chorób zakaźnych, w tym tyfusu plamistego, i dlatego ich izolacja była przedstawiana jako środek zapobiegawczy przed rozprzestrzenieniem się tych chorób wśród "aryjskiej" ludności miast.

Naziści propagowali również antysemicki stereotyp, według którego Żydzi są leniwi i niechętni do pracy. W tym kontekście, ich izolacja w gettach była przedstawiana jako środek „wychowawczy”, mający na celu wymuszenie na Żydach pracy i dyscypliny. Polityka tworzenia gett była uzasadniana za pomocą argumentów politycznych, ekonomicznych i zdrowotnych, przedstawiając zamknięcie Żydów za murami gett jako niezbędne dla większego dobra społeczeństwa.

Sytuacja między Polakami a Żydami dodatkowo się zaostrzyła w czasie sowieckiej okupacji tych obszarów (od 17 września 1939 do 22 czerwca 1941). W polskiej pamięci narodowej zakorzenił się, choć obecnie kwestionowany przez większość historyków, obraz powszechnej kolaboracji Żydów z ZSRR. Uważano, że Żydzi masowo poparli wkroczenie Armii Czerwonej na Kresy Wschodnie i aktywnie współpracowali z nowymi sowieckimi władzami administracyjnymi i represyjnymi. To właśnie Żydzi byli obwiniani przez Polaków o szczególne represje wobec ludności polskiej, w tym aresztowania, konfiskaty majątków, egzekucje i deportacje na Syberię. Żydom zarzucano brak lojalności wobec państwa polskiego, brak patriotyzmu, sympatie komunistyczne, co sprzyjało rozprzestrzenianiu się wśród Polaków mieszkających na Kresach stereotypu żydokomuny, który był obecny w polskim społeczeństwie już od początków niepodległości II RP. Stereotyp ten był jeszcze umacniany przez przekazy lokalnego duchowieństwa, które otwarcie wyrażało antysemickie poglądy, głosząc je podczas nabożeństw niedzielnych.

2.3.6. Powstanie nowego antysemityzmu po Zagładzie

Mimo że Holocaust był doświadczeniem traumatycznym nie tylko dla ocalałych, ale również dla całej ludzkości, antysemityzmu nie udało się wyplenić. Na początku zimnej wojny, w spolaryzowanym świecie, ocalali bardzo często spotykali się z niedowierzaniem lub obojętnością wobec ich cierpienia.

W krajach Europy Zachodniej i w Stanach Zjednoczonych antysemickie poglądy były na ogół potępiane, obecne wyłącznie w narracji skrajnej prawicy. Obrona praw człowieka znów była w centrum. Holocaust pokazał, jak łatwo można pozbawić ludzi ich podstawowych praw i godności wprowadzając dyskryminujące ich przepisy. Prawo do równości i wolności grup stygmatyzowanych, szczególnie Żydów, zasymilowanych już w poprzedzającym powstanie Trzeciej Rzeszy wieku, zostało w sposób jawny pogwałcone. W 1948 Narody Zjednoczone wydały Uniwersalną Deklarację Praw Człowieka, która określała podstawowe prawa wszystkich istot ludzkich.

W tym samym roku powstało państwo Izrael. Dość wcześnie stało się jasne, że świat zachodni popiera utworzenie państwa żydowskiego, w przeciwieństwie do otaczających je krajów arabskich. W kontekście zimnej wojny oznaczało to, że Związek Radziecki i pozostałe kraje bloku wschodniego odrzucały prawo Izraela do istnienia.

Mogłoby wydawać się logiczne, że lewicowa ideologia bolszewików sprzeciwiająca się skrajnie prawicowej, antyżydowskiej, nazistowskiej ideologii będzie potępiała antysemityzm. Sytuacja nie była jednak tak prosta. Lewicowy antysemityzm istniał już od dziewiętnastego wieku. Jego podstawowym założeniem było odrzucenie kapitalizmu, który utożsamiano z Żydami. Antysemityzm był zatem częścią komunistycznych i bolszewickich poglądów od samego początku ich sformułowania. Ideologia ta przyjęta została przez nurt leninowski: w Rosji sowieckiej ogromna rzesza mas rewolucyjnych podatna była na nienawiść wobec wykorzystujących ich kapitalistów, a to bardzo często przenikało się z ideologią antysemicką. Ponadto antysemityzm miał długą historię w Rosji carskiej. Żydów poddawano surowej dyskryminacji już od Średniowiecza. Wyznaczono dla nich strefę osiedlenia od osiemnastego wieku, cierpieli również z powodu wielu pogromów. W dziewiętnastym wieku ukazywani byli jako komunistyczny wrogi element, teraz jednak sytuacja odwróciła się i to rewolucyjni komuniści postrzegali Żydów jako głównego wroga.

Stalin stał się władcą totalitarnym już przed 1930 r., a jego antysemityzm był powszechnie znany. Mimo że potępiał otwarcie rasistowską czy religijną dyskryminację (włączywszy antysemityzm), to grupy odmienne etnicznie i religijnie były, z założenia, prześladowane w Związku Radzieckim, a Żydzi podlegali obydwu tym kategoriom. Stalin, napędzany własną nienawiścią wobec Żydów, często odsuwał swoich politycznych przeciwników, a nawet członków ich rodzin, na bok. W 1939 r. ideologiczne przeciwieństwa pomiędzy dwoma systemami nie powstrzymały go przed zawarciem umowy z nazistowskimi Niemcami w ramach paktu Ribbentrop–Mołotow.

Szeroki zasięg tego tak głęboko zakorzonego antysemityzmu w społeczeństwie sowieckim potwierdzają pogromy w 1941 r.: gdy Niemcy zdradziły swojego sojusznika i zaatakowały Związek Radziecki, ludność lokalna bardzo często przyłączała się do niemieckich oddziałów, mordując Żydów.

Tymczasem, oficjalna propaganda sowiecka dystansowała się od byłego sojusznika na wszelkie sposoby. Stalin utworzył Żydowski Komitet Antyfaszystowski w 1942 r. Celem organizacji stała się mobilizacja Żydów do walki przeciwko nazistom oraz poprawa wizerunku Związku Radzieckiego. Komitet szybko stał się niepopularny,

kiedy zaczął dokumentować Zagładę na terenach ZSRR i reprezentować Żydów przeciw reżimowi totalitarnemu.

Antysemityzm Stalina pojawił się znów natychmiast po drugiej wojnie światowej. Kwestii Holocaustu nie można było omawiać — uważano to za działanie o charakterze nacjonalistycznym. Wielka Wojna Patriotyczna miała być postrzegana jako walka zjednoczonych sowieckich obywateli z narodowym socjalizmem; tragedia Żydów nie była w tej wizji wyodrębniona.

Utworzenie Izraela stało się dla Stalina świętą okazją, żeby nienawiść wobec Żydów przyoblec w antysyjonizm. Żydowski Komitet Antyfaszystowski rozwiązano w 1952 r., jego członków zaś („służących obcym mocarstwom”) poddano pokazowym procesom i skazano na śmierć. Prześladowania rozpoczęły się od procesu żydowskich lekarzy w 1953 r. Oskarżono ich o terrorystyczny spisek i szpiegowanie na rzecz Stanów Zjednoczonych oraz Wielkiej Brytanii. Ofiary tych nagłaśnianych szeroko oskarżeń uratowała śmierć Stalina. Kraje wschodniego bloku podążały za politycznym kursem wyznaczonym przez Związek Radziecki. Po wojnie żadne z tych państw nie wspominało wiele o żydowskich ofiarach Zagłady. Podkreślano natomiast, że faszystowskie Niemcy prześladowały komunistów. Antysyjonizm stanowił przykrywkę dominującego tam antysemityzmu: Żydzi byli godni pogardy nie dlatego, że byli Żydami, lecz dlatego, że byli agentami Ameryki i Izraela. Śmierć Stalina ostatecznie położyła kres podobnym prześladowaniom, nie usunęła natomiast antysemityzmu z tych krajów.

Antysemityzm przejawiał się na dwa sposoby w dziesięcioleciach następujących po drugiej wojnie światowej. Jednym z nich był stosunek do Zagłady. Chodziło bądź to o negowanie Holocaustu, bądź jego relatywizację. Krył się za tym zamiar trywializacji cierpienia Żydów, podawanie go w wątpliwość oraz odmawianie prawa ocalałym i większości społeczeństwa do upamiętniania ofiar.

Ten przypadek dotyczył szczególnie Niemiec i ich wojennych sojuszników bądź też państw okupowanych, tam, gdzie mieszkali sprawcy bądź współpracujący z nimi kolaboranci. Taka postawa często określana jest jako wtórny antysemityzm, u którego podłoża leży wstyd. W takim ujęciu, sprawcy i ich sojusznicy, nie muszą konfrontować się ze swoimi czynami z przeszłości. W kontekście współsprawców należy wspomnieć o biernych świadkach, którzy wprawdzie nie brali aktywnego udziału w wyłapywaniu czy deportacjach Żydów, ale nie sprzeciwiali się temu. Większości z nich nigdy nie była osądzona, nie mogli więc odpokutować za swoje grzechy, jeśli ich żałowali; nie poddali refleksji swoich czynów i wyparli winę. Wielu ocalałych, wspominało, że po powrocie do domów, nie byli mile widziani przez sąsiadów. Niejednokrotnie ludność lokalna zajmowała żydowskie domy, twierdząc, że uzyskali na to zgodą państwa. Część nie rozliczyła się z powierzonych im na przechowanie kosztowności czy mebli odmawiając ich zwrotu. Powracający Żydzi przypominali im swoją obecnością o czynach i zaniechaniach, o uwikłaniu w żydowskie cierpienie, a czasem – w grabież czy mordowanie. Łatwiej w takiej sytuacji obwiniać ofiary niż stawić czoła własnym czynom bądź bezczynności i ich konsekwencjom. Niektórzy godzili się nawet z antysemicką ideologią; nadal wierząc, że Żydzi zasłużyli na swój los. Wszystko to prowadziło do napięć, przemocy i pogromów w wielu miejscach. Dla ocalałych powracających do ojczyzny była to kropla, która przelała czarę goryczy i niejednokrotnie decydowali się na emigrację. Sytuację we wschodnim bloku zaostrzały lewicowe dyktatury powstałe w ciągu kilku lat po wojnie. Żydowskie ofiary Holocaustu stały się tematem tabu, mimo że wielu Żydów przyłączyło się do rządzących partii, wspierając ideologię antyfaszystowską. Ponadto wielu spośród sprawców, szczególnie szeregowych, również przyłączyło się do lokalnych partii komunistycznych i zbrojnych organizacji z nimi powiązanych.

W Polsce, w okresie powojennym, władze komunistyczne w Polsce również podejmowały działania mające na celu zmarginalizowanie znaczenia Holocaustu, wykorzystując go jako element propagandy. Bezpośrednio po

wojnie, Holocaust był wykorzystywany jako narzędzie oskarżenia antykomunistycznego ruchu oporu, na przykład Armii Krajowej, o kolaborację z nazistami w prześladowaniu Żydów. W kolejnych latach, władze bagatelizowały lub fałszowały informacje o skali Zagłady, jednocześnie przesadnie akcentując rolę Polaków w pomaganiu Żydom, przy równoczesnym pomijaniu zjawisk takich jak szmalcownictwo i obojętność społeczeństwa wobec tragedii Żydów. Taka instrumentalizacja Holocaustu w celach politycznych uniemożliwiała pełne zrozumienie tego wydarzenia i umniejszała jego wagę.

W latach 80. XX wieku zaszły zmiany w sposobie postrzegania Żydów w Polsce, szczególnie wśród pokolenia związanego z ruchem "Solidarność". To wówczas inteligencja zaczęła przywracać pamięć o Zagładzie Żydów, wprowadzając ten temat do publicznej debaty. Ważnym momentem w tym procesie "odzyskiwania pamięci" był esej Jana Błońskiego "Biedni Polacy patrzą na getto", opublikowany w "Tygodniku Powszechnym" w 1987 roku, który zainicjował trwającą dyskusję o roli Polaków w Holokauście. Dyskusja ta została dodatkowo ożywiona po wydaniu książki Jana Tomasza Grossa "Sąsiedzi. Historia zagłady żydowskiego miasteczka", która zwracała uwagę na ciemne strony polskiej historii w kontekście stosunków polsko-żydowskich.

Po zakończeniu II wojny światowej, nie zanikło również przekonanie, że Żydzi aspirują do zdobycia kontroli nad światem. W Polsce szczególnie wzmocnił się stereotyp "żydokomuny", który był podsycany przez obecność Żydów na wysokich stanowiskach w strukturach władzy oraz organach bezpieczeństwa PRL. Stereotyp ten miał istotny wpływ podczas antyżydowskiej kampanii w marcu 1968 roku, kiedy to propaganda państwowa oskarżała osoby żydowskiego pochodzenia o przyczynianie się do błędów stalinizmu.

Po upadku komunizmu w 1989 roku, oskarżenia o żydowskie wpływy w polskiej sferze publicznej rozszerzyły się, obejmując instytucje międzynarodowe takie jak Unia Europejska, Stany Zjednoczone, Izrael, Niemcy, Rosja, a także polskie partie polityczne z obu stron sceny politycznej. W ramach tej antysemitycznej i spiskowej perspektywy, Żydzi byli obwiniani za kontrolowanie „żydowskich” rządów, których rzekomym celem było szkolenie i prześladowanie Polaków, zarówno w ich roli patriotów, jak i chrześcijan.

Konfrontacja z grzechami przeszłości i refleksja na temat odpowiedzialności jest niezwykle ważna nie tylko z punktu widzenia jednostek, ale społeczeństw jako całości. Tożsamość narodowa jest dla większości ludzi bardzo istotna i wolą postrzegać naród w pozytywnym świetle. Nie jest łatwo patrzeć na przeszłość kraju, uznając jego udział w zbrodniach przeciwko ludzkości, uwikłanie we współdziałanie ze sprawcami czy czerpanie korzyści z grabieży ofiar lub dawanie na to przyzwolenia. Dysonans poznawczy może dotyczyć tu szerszych grup ludzi, wpływając na to, jak postrzegana jest pamięć narodowa.

Zachodnim Niemcom zebrało dziesięciolecie, zanim zaczęły stawiać czoła nazistowskiej przeszłości, poprzez upamiętnienie i edukację. W krajach Europy Wschodniej proces ten rozpoczął się dopiero po upadku komunizmu. Wielu ludziom otwiera to drogę do rozliczenia z przeszłością i zadośćuczynienia ofiarom, dla innych zaś – wypieranie prawdy historycznej, które prowadzić może do formowania poglądów antysemitycznych.

Postawa antyizraelska jest innym zjawiskiem, w którym antysemityzm uwidacznia się wyraźnie. Poglądy Stalina dotyczące Izraela omówione zostały powyżej; jego śmierć nie położyła jednak kresu tego typu antysemityzmowi, jego następcy natomiast (np. Chruszczow) uważali to za kwestię natury taktycznej. Związek Radziecki uznawał kraje arabskie za państwa bratnie, dostarczał im uzbrojenia przeciwko Izraelowi (wówczas postrzeganego jako państwo satelickie Stanów Zjednoczonych). Podobnego wsparcia udzielał Związek Radziecki skrajnie lewicowym organizacjom syjonistycznym w krajach zachodnich. Idea antysyjonizmu pojawiła się również wśród ruchów lewicowych na zachodzie Europy, jak również wśród zwolenników prawicy, podatnych na przyswojenie kodów antysemitycznych. Poglądy skrajnej lewicy i skrajnej prawicy łączyły się ze sobą w tym punkcie.

2.3.7. Antysemityzm dzisiaj

Obecnie antysemityzm nadal stanowi problem, który narasta z coraz większą siłą. Nie ma tutaj wielu nowych elementów: podobnie jak dawniej, odwołuje się do tych samych antyżydowskich stereotypów, politycznych i rasistowskich uprzedzeń, antysemityzmu i negacjonizmu.

Wszystkie te elementy można odnaleźć w retoryce ruchów skrajnie prawicowych. Nadal przedstawiają Żydów jako obcych w nowoczesnym społeczeństwie. Nie ma znaczenia, w jakim kraju żyją, jaka jest ich tożsamość narodowa, czy są religijni, czy nie, czy są patriotami. Poglądy skrajnej prawicy przedstawiają Żydów jako organicznie niezdolnych do współpracy, dla których moralnym priorytetem stanowi realizacja interesów wyłącznie własnej grupy. Bez wątplenia, jest to podejście rasistowskie, które przywołuje poglądy teorii rasowych z międzywojnia i lat wcześniejszych.

Dziś popularnych jest wiele teorii spiskowych, z których niejedna czerpie z tropów antysemickich powszechnych w dawnych epokach. Popularność teorii spiskowych wynika z faktu, że pozwalają przedstawiać siebie i własne społeczności w świetle znacznie bardziej pozytywnym niż w rzeczywistości: my jesteśmy tymi dobrymi, inni zaś – złymi, którzy spiskują przeciwko nam. Teorie te stanowią wygodne odpowiedzi na lęk przed nieznanym; dają poczucie kontroli poprzez formułowanie prostych wyjaśnień zbyt złożonych i niewytłumaczalnych zjawisk. Nie mają jednak żadnego umocowania w rzeczywistości.

Jednym z najbardziej znaczących wydarzeń z ostatnich lat stała się pandemia COVID 19. Natychmiast zaczęto postrzegać ją przez pryzmat poglądów antysemickich i określać mianem żydowskiego spisku. Gdy rozpoczęto produkcję szczepionki, grupy antyszczepionkowców rozpowszechniały pogląd, że za szczepionkami stoi żydowski spisek. COVID jest nową pandemią, ale, oskarżanie Żydów o wywołanie epidemii – nie. W Średniowieczu, podczas wybuchu dżumy, Żydów oskarżono o zatrucie studni. 1874 r., gdy wprowadzono obowiązkową szczepionkę przeciwko czarnej ospie w Cesarstwie niemieckim, ówczesne antyszczepionkowe grupy domagały się usunięcia ze stanowię żydowskich lekarzy, którzy, wg nich, dążyli do ogólnoświatowej dominacji, posługując się obowiązkowymi szczepieniami.

Pandemia COVID zapoczątkowała również nowe zjawisko: konieczność izolacji. Kwarantanna, próby wprowadzenia obowiązkowych szczepień bądź restrykcje dotyczące przemieszczania się ludzi niezaszczepionych, wywołały oburzenie w niektórych środowiskach. Protesty i demonstracje miały miejsce w wielu miastach, protestujący zaś często nosili żółtą gwiazdę, bądź podobny symbol, żeby pokazać, że są dyskryminowani i prześladowani w taki sam sposób, jak Żydzi podczas Holokaustu. Postępowanie takie sklasyfikować można jako zniekształcanie prawdy o Zagładzie. Prześladowani w czasie Holokaustu nie mieli wyboru, nie mogli zmienić swojego pochodzenia. W przeciwieństwie do niezaszczepionych doświadczyli systemowej i systematycznej dyskryminacji, od konfiskaty mienia począwszy, przez pozbawianie praw i deportację na śmierci skończywszy.

Teorie żydowskiego spisku pojawiają się również w kontekście tematu migracji. Zgodnie z nimi, migracja, szczególnie przybywanie grup etnicznych uciekających z Afryki, Bliskiego i dalekiego wschodu, stanowi część tajnego planu, którego celem ma być re-populacja Europy i zastąpienie białych jej mieszkańców przez migrantów. Żydowskie przedsiębiorcy często opisywani są jako mózgi tego przedsięwzięcia.

Pośród wielu teorii spiskowych, „Protokoły mędrców Syjonu” uparcie powracają. Ta publikacja to kłamliwy tekst sfabrykowany w carskiej Rosji. Wg poglądów tam przedstawionych Żydzi spiskują, żeby przejąć media, banki i, w końcu, cały świat. Naziści przywrócili do życia idee tam przedstawione, zatem ci, którzy powołują się

na ten pseudoprotokół, rozpowszechniają nazistowską propagandę. Badania przeprowadzone zarówno w Stanach Zjednoczonych, jak i krajach europejskich wskazują na powszechność postaw antysemitycznych oraz przekonanie o żydowskim spisku dążącym do kontroli nad światem.

[Badania](#), przeprowadzone w Polsce przez zespół Centrum badań nad Uprzedzeniami określają trzy główne aspekty antysemityzmu: tradycyjne uprzedzenia, wtórne uprzedzenia oraz przekonania o żydowskim spisku. W skrócie, te trzy aspekty ukazują Żydów w negatywnym świetle, jako postaci okrutne, fałszywe i przebiegłe. Antysemityzm tradycyjny ma swoje korzenie w historycznych i religijnych konfliktach, gdzie Żydzi są postrzegani jako prześladowcy Chrystusa oraz jako uczestnicy w mitycznych rytuałach krwi, które obejmują porwania chrześcijańskich dzieci. Antysemityzm wtórny to z kolei przekonanie o Żydach jako o grupie, która w nadmierny sposób eksploatuje swój status ofiar, z niezadowoleniem odnosząc się do powracających dyskusji o Holokauście, stratach Żydów i odszkodowaniach za nie. Osoby wyrażające wtórne uprzedzenia antysemityczne mogą postrzegać te działania jako manipulacyjne i mające na celu eksploatację przeszłości oraz wywoływanie poczucia winy dla zysku. Taki rodzaj uprzedzeń można zauważyć również w stosunku do osób LGBT lub osób o czarnym kolorze skóry i często opiera się na błędnym przekonaniu o grze o sumie zerowej, gdzie uzyskanie praw przez jedną grupę oznacza ich utratę przez inną. Ostatnim elementem są przekonania o żydowskim spisku, które zakładają, że Żydzi są przebiegłymi osobami, które dążą do skrytego przejęcia kontroli nad światem. W takim ujęciu, społeczność żydowska jest przedstawiana jako zjednoczona, jednolita i zorganizowana w dążeniu do swoich celów.

Z kolei [analiza narracji antysemitycznych](#) przeprowadzona we współpracy z muzeum historii Żydów Polskich Polin wykazała, dziesięć kluczowych wątków antysemitycznych narracji. Jednym z dominujących tematów była wiara w istnienie tzw. „żydowskiego lobby”, które miało być ściśle powiązane z działaniami państwa Izrael i globalnej diaspory żydowskiej, szczególnie w kontekście roszczeń do majątków sprzed II wojny światowej. Inne rozpowszechnione narracje dotyczyły postrzegania Żydów jako odpowiedzialnych za kreowanie negatywnego obrazu Polski na arenie międzynarodowej. Wśród przekonań badanych znajdowało się również to, że Żydzi nie doceniają polskiej gościnności i nie uznają wspólnej historii ofiary w czasie wojny. Narracje spiskowe opisane w badaniu przedstawiały Żydów jako zakulisowych graczy, powiązanych z masonerią, światowymi spiskami oraz globalnymi ruchami lewicowymi. Co więcej, niektóre z tych opowieści obarczały Żydów winą za różne negatywne zdarzenia na świecie, łącząc ich obecność ze zjawiskami takimi jak choroba, korupcja i zagrożenie.

Media społecznościowe przyczyniają się w ogromnym stopniu do upowszechniania teorii spiskowych i antysemityzmu; kłamstwa propagowane są bez żadnej kontroli. Internet umożliwia tworzenie grupy ekstremistycznych, wzmacnianie więzi pomiędzy ich członkami poprzez użycie tajnych, antysemitycznych kodów i sygnałów. Ktokolwiek, skądkolwiek na świecie może anonimowo opublikować cokolwiek, na przykład pseudonaukowe poglądy, treści noszące znamiona mowy nienawiści, czy wręcz zachętę do przemocy. Globalna sieć przyczynia się w ten sposób do tworzenia i podtrzymywania szkodliwych ideologii.

Jednym z przejawów antysemityzmu jest negacjonizm lub zniekształcanie prawdy o Zagładzie. Nie jest niczym nowym, ale współcześnie zdaje się zyskiwać coraz większą popularność. Dzięki szerokiemu zasięgowi mediów społecznościowych kłamstwa docierają do znacznie większej grupy odbiorców. Negowanie Holocaustu, pomijanie tego tematu czy zniekształcanie prawdy historycznej o Zagładzie rozpoczęto się już w czasach nazistowskich: naziści często używali tajnych kodów i eufemizmów, np. „ostateczne rozwiązanie” do opisu popełnionych zbrodni. Im bliżej było do końca wojny, tym większe wysiłki czyniono, żeby zatrzeć dowody zbrodni.

Obecnie, negowanie Holokaustu stanowi przestępstwo wielu krajach, zatem coraz częściej mamy do czynienia ze zniekształceniem prawdy historycznej na ten temat. Usiłowania, żeby pomniejszyć wydarzenia i zbrodnie, które miały wtedy miejsce, negacjonizm i wypaczanie prawdy o Holokauście jest jednoznacznie motywowana antysemityzmem. Poglądy zniekształcające prawdę o Holokauście pomniejszają zazwyczaj liczbę ofiar i cierpienie, którego doznawały, usprawiedliwiają działania sprawców i ich pomocników (przerzucając odpowiedzialność na ofiary) oraz fałszują fakty historyczne.

W kontekście wiadomości przedstawionych powyżej uznać można, że postawy antyizraelskie w ostatnich dziesięcioleciach, powszechne są najczęściej w środowiskach skrajnie prawicowych i skrajnie lewicowych, ale również wśród przedstawicieli umiarkowanej prawicy i lewicy. Kluczowe w tym wypadku jest rozróżnienie pomiędzy antysyjonizmem, u którego podłoża leży antysemityzm, bądź odrzucenie państwa żydowskiego, od słusznej krytyki decyzji podejmowanych przez rząd Izraela. To drugie bowiem niekoniecznie motywowane jest antysemityzmem: rząd jakiegokolwiek kraju można krytykować, jeśli istnieją słuszne powody dotyczące polityki wewnętrznej i zagranicznej. Również antysyjonizm niekoniecznie wywodzi się z antysemityzmu; może zasadzać się na odrzuceniu nacjonalizmu i idei państw narodowych.

Jednakowoż, jeśli oskarżenia, najczęściej formułowane przez lewicę, skierowane są wyłącznie w kierunku Izraela, a podobne poglądy czy decyzje innych państw nie są krytykowane, to jest to antysemityzm kryjący się pod przykrywką antysyjonizmu. Antysyjonizm skrajnie prawicowy jest, z całą pewnością, antysemityczny (nacjonalizm jest typową częścią ideologii prawicowej). Wielu spośród krytyków rządów Izraela wychodzi ponad zwykłą analizę decyzji politycznych. Stosuje podwójne standardy, nie potępiając podobnych decyzji podejmowanych przez inne państwa. Podobnie, jeśli krytyka państwa żydowskiego oparta jest na uprzedzeniach, według których niektóre z jego działań wynikają z „żydowskiej natury” oraz jeśli każdy Żyd na świecie obarczany jest winą za politykę Izraela bądź też, jeśli żydowski spisek miałby kryć się za tymi działaniami, to jest to antysemityzm. Na Bliskim Wschodzie wrogość wobec Izraela i Żydów głoszona jest głównie przez Islamizm, szczególnie radykalny islam. Ma zatem podłożo religijne, narodowe bądź łączy te dwa czynniki. Sprowadza się głównie do połączenia pogańskiej, przedchrześcijańskiej judeofobii z nowoczesnym antysemityzmem. Często przejawia się również poprzez negację Holokaustu.

Izrael często jest oskarżany o imperializm i kolonializm, a jego istnienie postrzegane jako okupację. Warto podkreślić, że Izrael jest jedyną demokracją na Bliskim Wschodzie, i że Arabowie żyjący na jego terytorium, posiadający obywatelstwo Izraela mają również prawa obywatelskie. Państwo Izrael zostało zgodnie z prawem ustanowione w maju 1948 r., poprzez rezolucję podjętą przez Narody Zjednoczone (rezolucja 181 z 29 listopada 1947 r.), która usankcjonowała powstanie państwa żydowskiego na ziemiach Izraela. Gdy Izrael przyjął rezolucję i zaakceptował ujętą w niej formę dwu państwowości jako podstawę do utworzenia państwa żydowskiego, kraje arabskie natychmiast ją odrzuciły.

Sytuacja pomiędzy Izraelem i wieloma państwami arabskimi unormowała się, pojawienie się organizacji militarnych i grup terrorystycznych uważających się za reprezentantów interesów Arabów palestyńskich skutkowało dalszą wrogością i aktami terroru.

Izrael często oskarżany jest o uciskanie Arabów palestyńskich, a istnienie państwa izraelskiego postrzegane jest jako okupacja. Sytuacja pomiędzy Izraelem i mniejszością palestyńską ma złożony charakter. Biorąc pod uwagę przedstawione powyżej wiadomości, staje się oczywiste, że jakkolwiek postawa czy działanie, które podważa prawo do istnienia państwa żydowskiego, zachęca do aktów terrorystycznych (w Izraelu czy gdziekolwiek na świecie jest przejawem antysemityzmu).

Za antysemitki uważane są również zachowania czy działania, które zagrażają bezpieczeństwu i wolności religijnej wspólnot żydowskich bądź jednostek, lub też ograniczają wolność manifestowania żydowskiej tożsamości gdziekolwiek na świecie.

W ostatnich latach byliśmy świadkiem wzrostu liczby przestępstw o podłożu antysemitki w Europie i na całym świecie. Zjawisko to przybiera rozmaite formy, począwszy od agresji słownej i aktów wandalizmu (np. niszczenia cmentarzy), aż po akty terroru, które pociągają za sobą ofiary śmiertelne. Często taką postać współczesnego antysemitki spotkać można się wśród arabskich migrantów. W wieloetnicznych i wielokulturowych społeczeństwach europejskich liczba przestępstw naruszających integralność cielesną członków żydowskich społeczności wzrosła, nawet jeśli postawy antysemitki, same w sobie, pozostały na dawnym poziomie.

Niedawny przejaw antysemitki miał miejsce w Izraelu. 7 października 2023 r. doszło do ataku terrorystycznego, zbiorowego mordu, gwałtów i innych brutalnych czynów dokonanych przez 1000 terrorystów Hamasu, palestyńskiej grupy terrorystycznej rządzącej w Gazie. Zaatakowano żydowskich cywili w pobliżu Strefy Gazy, mordując i torturując dzieci, kobiety, osoby starsze i całej rodziny. Brutalnie zamordowano około 1400 ludzi i porwano ponad 200 osób; z których ponad 100 wciąż pozostaje w niewoli, kilka miesięcy po tym wydarzeniu. Wojna w Gazie, którą armia Izraela odpowiedziała na atak, dała początek bezprecedensowemu wzrostowi światowego antysemitki. Incydenty antysemitki wzrosły od 350% do 800% w krajach Europy Zachodniej, Wielkiej Brytanii, USA i Kanadzie, w całym społeczeństwie, szczególnie zaś na kampusach uniwersyteckich. Eksperti i edukatorzy zdają się zgadzać co do tego, że potrzeba lepszego zrozumienia podłoża tak gwałtownego antysemitki na uniwersytetach i w innych miejscach. Specjalnie ukierunkowane programy i szkolenia na temat antysemitki są zatem niezbędne.

3. Streszczenie badań przeprowadzonych w ramach projektu BOND

Projekt BOND łączy sobie badania, edukację i dialog. Political Capital węgierska organizacja, jest liderem w obszarze badań pośród wszystkich państw partnerskich, to znaczy Węgier, Włoch, Polski, Rumunii. W poniższym rozdziale zostanie przedstawione streszczenie badań.

3.1. Ogólny opis badań ich wyników

Celem badań było dostarczenie przejrzystego obrazu antysemitki w krajach biorących udział w projekcie. W rezultacie opublikowano cztery raporty krajowe i jeden grupowy. Każdy z etapów badań wykonany był przed 7 października 2023 roku, a zatem wydarzenia, które nastąpiły w tym dniu i ich implikacje nie stanowią części badań.

Badanie składało się z dwóch części (biorąc pod uwagę zastosowaną metodologię): analiza danych zastanych i badanie jakościowe. W ramach analizy danych zastanych wszyscy partnerzy zebrali, przetworzyli i podsumowali dostępne publikacje i dane dotyczące antysemitki, w każdym z krajów biorących udział w projekcie, powstałe w ciągu 10 ostatnich lat. Celem badań jakościowych było uzupełnienie informacji zebranych w ramach analizy danych zastanych. Uczyniono to poprzez wywiady z przedstawicielami wcześniej zdefiniowanych grup docelowych na temat ich ekspertyzy i doświadczeń dotyczących badanego tematu. Badania jakościowe obejmowały od 8 do 10 uczestników, w ramach 4 do 6 grup fokusowych. Przeprowadzono z nimi wywiady trwające od 60 do 120 min. Grupy w każdym z krajów obejmowały: ekspertów, edukatorów

(w tym nauczycieli), przedstawicieli wspólnot żydowskich i członków społeczności, liderów nieżydowskich religijnych grup mniejszościowych oraz żydowską i nieżydowską młodzież.

Główne tematy raportu badawczego to:

- Sytuacja społeczności żydowskiej
- Formy, poziom antysemityzmu i tendencje
- Antysemickie stereotypy, uprzedzenia, teorie spiskowe
- Antysemicka mowa nienawiści, przestępstwa z nienawiści
- Antysemityzm w polityce
- Antysemityzm w sporcie
- Antysemityzm w edukacji

3.2. Wyniki badań przeprowadzonych w Polsce:

Zanalizowane dane ilościowe z ostatnich lat oraz wypowiedzi uczestników badania jakościowego sugerują, że antysemityzm jest nadal istotnym problemem w polskim społeczeństwie.

Członkowie społeczności żydowskiej często doświadczają antysemityzmu w postaci nieodpowiednich żartów i stereotypów, rzadziej w formie otwartej dyskryminacji. Dyskusje o Holokauście i polsko-żydowskiej historii nierzadko prowadzą do pojawienia się antysemickich stereotypów i mowy nienawiści. Zauważalne jest, że Holocaust bywa również tematem żartów.

W kontekście edukacyjnym, nauczanie o społeczności żydowskiej skupia się głównie na historii, zwłaszcza na okresie II wojny światowej. Większość rozmówców, z wyjątkiem nieżydowskiej młodzieży, zgadza się, że współczesne tematy związane z Żydami są rzadko poruszane w szkołach. Wydaje się, że brak edukacji wielokulturowej w różnych grupach wiekowych polskiego społeczeństwa prowadzi do niedostatecznego zrozumienia problemów dyskryminacji i mniejszości.

Młodsze pokolenia, choć pozornie bardziej tolerancyjne i otwarte na naukę o mniejszościach, nadal używają określenia "Żyd" w pejoratywnym znaczeniu. Dyskryminacja nie ogranicza się tylko do Żydów; uczestnicy badań fokusowych wskazali także na Ukraińców, Romów, osoby o różnym kolorze skóry i społeczność LGBT jako inne grupy doświadczające dyskryminacji.

Pełny raport z przeprowadzonego badania dostępny będzie wkrótce na stronie <https://www.bond-project.eu/>

4. Edukacja – wytyczne, metodologia, dydaktyka

4.1. Wskazówki i zalecenia dydaktyczne

Alarmujący wzrost natężenia antysemityzmu na całym świecie wymaga działania. Jest wyzwaniem, któremu każdy musi stawić czoła w różnych wymiarach życia społecznego. Wyzwanie to niesie ze sobą również szczególną odpowiedzialność dydaktyczną. Jak nauczać, żeby uczniowie stali się odporni na uprzedzenia, między innymi te o charakterze antysemickim? Jak możemy im pomóc przeciwstawić się tym zjawiskom w ich otoczeniu? Jakiej wiedzy i kompetencji potrzebują uczniowie i jakich metod używać powinni edukatorzy, żeby

wesprzeć te działania? Nie istnieje jednej odpowiedzi na te pytania; powstało wiele zaleceń i inicjatyw dla edukatorów nauczających o antysemityzmie.

Niniejsze opracowanie, jak wspomniano powyżej, nie ma na celu powielania tych wysiłków. Chodzi tu raczej o ich uzupełnienie poprzez dostarczenie określonych narzędzi i materiałów pomocnych w odpowiedzi na pytania sformułowane na początku rozdziału. Przed omówieniem narzędzi praktycznych, poczynione zostaną pewne odniesienia do najważniejszych, istniejących już materiałów. Żeby skutecznie walczyć z antysemityzmem poprzez edukację, Rada Europy stworzyła model kompetencji uczniowskich, którego poszczególne części przedstawiają wartości, postawy, wiedzę oraz umiejętności:

Model ten dotyczy procesu uczenia się opartego o kompetencje, ma charakter ogólny, ale można go również zastosować w nauczaniu o antysemityzmie.

1. **Rozwój wiedzy i krytycznego rozumienia** badanego tematu
2. **Rozwój postaw**, np. otwartości na odmiennosc kulturową, na inne przekonania, światopoglądy, praktyki; wspomaganie szacunku; rozwijanie wrażliwości na wartości społeczne; odpowiedzialności i innych;
3. **Wartości**, w tym szacunek, dla praw człowieka, ludzkiej godności, różnorodności kulturowej, demokracji etc.
4. **Rozwój umiejętności** takich jak myślenie analityczne i krytyczne, empatia i innych

Stosowana to metodologia i dydaktyka korzysta z powyższego modelu i zalecany jest przez niniejsze curriculum. Jego elementy pojawiają się w opracowanych materiałach dydaktycznych.

Poza proponowanymi tu pomocami dydaktycznymi istnieją dobre praktyki i wskazówki zalecane przez instytucje godne zaufania. W dalszej części tekstu przedstawimy streszczenie dostępnych publikacji i odniesienia do istniejących już materiałów.

W 2019 OSCE/ODHIR i UNESCO stworzyły pomoce dydaktyczne składające się z 10 broszur ułożonych tematycznie. Każda z nich omawia jeden z aspektów antysemityzmu i, obierając za cel przeciwstawianie się temu zjawisku, proponuje stosowne metody pracy z uczniami. Materiały dostępne są tutaj: <https://www.osce.org/odihr/441146>.

Jak wskazują tytuły broszur, do kwestii antysemityzmu podejść można różnorodnie, a metodologia nauczania powinna zostać dobrana według obranego celu. Jednym z możliwych sposobów ukazania antysemityzmu jest perspektywa Holokaustu. Nie oznacza to jednak, że samo podjęcie tematu Zagłady rozwiąże problem antysemityzmu. Programy powinny skupiać się na antysemityzmie, ukazanym z różnych stron, perspektyw i analizować różne jego aspekty.

- [**Przeciwstawianie się antysemityzmowi poprzez edukację: podnoszenie poziomu wiedzy na temat Żydów i judaizmu. Pomoce dydaktyczne 1.**](#)

Pierwsza broszura zawiera istotne informacje o Żydach, judaizmie i kulturze żydowskiej. Proponuje również strategie nauczania w środowisku szkolnym, pomocne w rozwijaniu wiedzy na ten temat. Wskazuje źródła i materiały do pogłębiania zdobytych wiadomości.

- [**Przeciwstawianie się antysemityzmowi poprzez edukację: zwalczanie podświadomych uprzedzeń. Pomoce dydaktyczne 2.**](#)

Druga z broszur ukazuje antysemityzm z punktu widzenia podświadomych uprzedzeń i proponuje strategie, dzięki którym można je rozpoznać i zwalczać. Zawarto w niej również ćwiczenia, które pomagają rozpoznawać uprzedzenia, kontrolować je i walczyć z nimi. Wskazuje źródła i materiały do pogłębiania zdobytych wiadomości.

- [**Antysemickie stereotypy i przesady. Pomoce dydaktyczne 3.**](#)

Trzecia broszura skupia się na antysemickich stereotypach i przesadach. Przedstawia przegląd najpowszechniejszych stereotypów i przesądów antysemickich, oferując strategię ich identyfikacji i obalania w

czasie lekcji. Wspomaga edukatorów, podając przykłady ćwiczeń do pracy na lekcji. Wskazuje źródła i materiały do pogłębiania zdobytych wiadomości.

- [**Przeciwstawianie się antysemityzmowi poprzez edukację: walka z teoriami spiskowymi. Pomoc dydaktyczna 4.**](#)

Czwarta broszura omawia zjawisko teorii spiskowych. Po przedstawieniu definicji i tła, w jakim teorie spiskowe powstają, proponuje strategie do zwalczania ich w środowisku dydaktycznym. Wskazuje też źródła i materiały do pogłębiania zdobytych wiadomości.

- [**Przeciwstawianie się antysemityzmowi poprzez edukację: negacjonizm, zniekształcanie wiedzy historycznej o Holokauście i trywializacja wydarzeń.**](#)

Tom piąty publikacji omawia zagadnienia związane z antysemityzmem ukazane przez pryzmat edukacji o Zagładzie. Trzeba stanowczo podkreślić, że nauczanie o Holokauście nie rozwiąże problemu antysemityzmu; potwierdza to wiele badań przeprowadzonych na całym świecie. Naturalnie, należy stworzyć przestrzeń dla rozmowy o Holokauście jako ekstremalnej, ludobójczej, formie antysemityzmu. Broszura przedstawia historię antysemityzmu przed Zagładą i proponuje edukatorom strategie pomocne w dyskusji na te tematy. Opisuje niebezpieczeństwa związane ze stereotypowymi obrazami oraz podaje ich przykłady. Broszura zawiera również źródła i materiały do dalszego czytania. Wskazuje też źródła i materiały do pogłębiania zdobytych wiadomości [Szósta broszura](#) omawia inne formy antysemityzmu: negację Holokaustu i fałszowanie wiedzy historycznej na ten temat; podaje istotne dla tematu definicje, a następnie omawia strategie dydaktyczne pomocne podczas zajęć podejmujących to zagadnienie. Wskazuje też źródła i materiały do pogłębiania zdobytych wiadomości Rozdział szósty pomawia inną formę antysemityzmu: negowanie holocaustu i zniekształca nieprawdy na jego temat. Po zdefiniowaniu kluczowych pojęć omawia się w broszurze strategie, których edukatorzy mogą użyć w celu omówienia negacji holocaustu. Wskazuje też źródła i materiały do pogłębiania zdobytych wiadomości.

- [**Przeciwstawianie się antysemityzmowi poprzez edukację: antysemityzm a pamięć narodowa. Pomoc dydaktyczna 7.**](#)

Siódma część serii skupia się na pamięci narodowej i relacji, jaką ma związana z nią retoryka z antysemityzmem i jego rosnącym natężeniem. Nakreśla kontekst społeczny i historyczny, przedstawia krótką analizę zjawiska, podaje przykłady i proponuje strategie pomocne edukatorom przy omawianiu tematu heroizacji przeszłości oraz sprzecznościach z niej wynikających. Broszura dostarcza źródeł i materiałów pomocnych w pogłębianiu tematu.

- [**Przeciwstawianie się antysemityzmowi poprzez edukację: incydenty antysemickie. Pomoc dydaktyczna 8.**](#)

Ósma broszura poświęcona jest incydentem antysemickim i metodami pracy z uczniami podczas lekcji na ten temat. Znajduje się tam opis incydentów – począwszy od postaci werbalnej przez akty wandalizmu do przemocy fizycznej. Broszura dostarcza przykładów, uczyła edukatora na istotne w procesie dydaktycznym

fakty i proponuje strategie pomocne w pracy z uczniami. Broszura dostarcza źródeł i materiałów pomocnych w pogłębianiu tematu.

- [Przeciwstawianie się antysemityzmowi poprzez edukację: antysemityzm online. Pomoc dydaktyczna 9.](#)

Broszura dziewiąta podaje wskazówki, jak radzić sobie z antysemityzmem online. W internecie, antysemityzm, podobnie jak inne formy nienawiści może rozprzestrzeniać się dowolnie, bez kontroli. Publikacja dostarcza informacji na ten temat, poruszając również kwestię cyberprzemocy oraz internetowej mowy nienawiści. Edukator znajdzie tu również wskazówki jak tematy te omawiać z uczniami. Broszura dostarcza źródeł i materiałów pomocnych w pogłębianiu tematu.

- [Przeciwstawianie się antysemityzmowi poprzez edukację: antysemityzm a sytuacja na Bliskim Wschodzie. Pomoc dydaktyczna nr 10](#)

Ostatnia z serii broszura podnosi kwestię antysemityzmu w kontekście konfliktu na Bliskim Wschodzie. Podaje kontekst zjawiska nowego antysemityzmu, wyjaśnia również, czym jest syjonizm. Edukatorzy znajdą tu strategie pracy z uczniami podczas zajęć poświęconych temu zagadnieniu. Broszura dostarcza źródeł i materiałów pomocnych w pogłębianiu tematu.

Warto odnotować, że seria wydana została w 2019 r. Sytuacja na Bliskim Wschodzie zmieniła się radykalnie po zamachach 7 października 2023. Nastąpił bezprecedensowy wzrost natężenia antysemityzmu. Pomocny może okazać się zbiór materiałów opublikowany lub zalecany przez UNESCO oraz inne, ważne opracowania opublikowane również w we współpracy z OSCE/ODHIR

Dostępne są tutaj <https://www.unesco.org/en/education-addressing-antisemitism>

UNESCO stworzyło również stronę, która umożliwi dostęp do poniższych materiałów:

- [Przeciwstawianie się antysemityzmowi poprzez edukację: wytyczne dla decydentów politycznych.](#)

Broszura wydana w 2018 r. została stworzona z myślą o decydentach, nie jest zaś bezpośrednio skierowana do praktyków. Decydenci stanowią bardzo ważną grupę odbiorców, ponieważ to oni regulują kwestie dotyczące programów nauczania, podręczników i kształcenia zawodowego. Ich świadome decyzje mają ogromny wpływ na nauczycieli zawodowych oraz nauczycieli na etapie przygotowania zawodowego: mogą pomóc opracować ramy dla przeciwstawiania się antysemityzmowi i innym formom uprzedzeń, oraz dyskryminacji. Wytyczne podane we wspomnianym opracowaniu podają szczegółowe wskazówki, jak poruszać kwestię antysemityzmu, walczyć z uprzedzeniami i promować tolerancję w edukacji. Zalecane programy dostarczają decydentem, przedstawicielom organizacji pozarządowych, urzędnikom państwowym, liderom w edukacji i przedstawicielom administracji narzędzi umożliwiających stworzenie systemów, które zasilą wiedzę młodych ludzi, ich umiejętności, kompetencje i kształtować będą postawy przeciwstawiające się ideologiom antysemickim czy innym formom rasizmu i dyskryminacji.

- **Przeciwstawianie się antysemityzmowi poprzez edukację: programy szkoleniowe**

Programy szkoleniowe kierowane są do różnych odbiorców: obejmują nauczycieli

- [szkół podstawowych](#),
 - [szkół średnich](#)
 - [szkół zawodowych](#)
 - oraz do [dyrektorów szkół](#)
- **[Antysemityzm w internecie: instrumentarium dla społeczeństwa obywatelskiego](#)**

Broszura wydana została w 2022 roku, w odpowiedzi na rosnący antysemityzm w przestrzeni internetowej. Mimo że nie jest skierowana bezpośrednio do edukatorów, uznaliśmy za stosowne włączyć ją do niniejszego opracowania. Temat antysemityzmu online i wysiłki podejmowane w walce z tym zjawiskiem powinny być poddawane pod rozagę przez edukatorów, decydentów i organizacje pozarządowe. Zagadnienie to poruszać należy w szerszym kontekście, łącznie z mową nienawiści i dezinformacją obecną w Internecie. Zjawiska te podważają wartości europejskie i stanowią zagrożenie dla demokracji. Autorzy i współpracujących z nimi eksperci, którzy stworzyli te materiały, mieli na celu zbudowanie wiedzy niezbędnej do walki z antysemityzmem online; dokonali głębokiej analizy zagadnienia, przeglądu istniejących narzędzi (na poziomie międzynarodowym i lokalnym) oraz podali zalecenia dotyczące współpracy z organizacjami rządowymi, platformami i różnymi społecznościami w celu skutecznego przeciwstawienia się zjawisku.

Dodatkowe pomoce dydaktyczne zawierają poświęconą zagadnieniu stronę internetową sporządzoną we współpracy z UNESCO na platformie IWitness USC Shoah Foundation <https://iwitness.usc.edu/sites/unesco>. Strona zawiera programy szkoleniowe przygotowane przez UNESCO z myślą o nauczycielach i proponuje zasoby cyfrowe oparte o relacje ocalałych i świadków historii. Materiały można pobrać, zawierają działania edukacyjne i ćwiczenia; [podręcznik skupiający się wyłącznie na negacji Holokaustu i zniekształceniu prawdy historycznej w mediach społecznościowych](#); materiały, które są rezultatem współpracy [Shine a Light on Antisemitism](#) i USC Shoah Foundation [przygotowane z myślą o edukatorach](#).

Kolejna, godna uwagi strona internetowa przygotowana przez UNESCO poświęcona walce z mową nienawiści <https://www.unesco.org/en/countering-hate-speech>.

Shine a Light on Antisemitism (<https://shinealighton.com/>) oraz Facing History and Ourselves (<https://www.facinghistory.org/resource-library/responding-rising-antisemitism>) to kolejne, istotne z punktu widzenia edukatorów poruszających na zajęciach wspomniane tematy, zasoby dostępne online.

Inny program, który rzuca światło na negacjonizm i zniekształcanie prawdy historycznej został przygotowany przez IHRA (<https://training.againstholocaustdistortion.org/>). Jest to pełen program szkoleniowy dla trenerów, dostępny online i opracowany z myślą o szkoleniu różnych grup docelowych: decydentów, przedstawicieli rządów, edukatorów i organizacji pozarządowych (<https://training.againstholocaustdistortion.org/>).

Zasoby te nakreślają ramy pomocne w pracy dydaktycznej i wyjaśniają, dlaczego istotne w walce z antysemityzmem poprzez edukację jest precyzyjne określenie celów nauczania i właściwy dobór materiałów dydaktycznych.

4.2. Nauczanie z użyciem relacji świadków metodologia i pedagogika.

Jak wspomniano powyżej, opracowanie niniejszego curriculum i stworzenie programu szkoleniowego stanowi odpowiedź na rosnący antysemityzm. Dlatego też, konsorcjum BOND wspólnie z Zachor Foundation for Social Remembrance na Węgrzech, opracowało multimedialne materiały edukacyjne do praktycznego zastosowania, dostępne na międzynarodowej platformie IWitness.

Przed przedstawieniem zajęć praktycznych, kilka słów wstępu:

Moduły dydaktyczne oparte są o solidną metodologię wywodzącą się z wartości demokratycznych i mają zastosowanie w różnorodnych kontekstach lokalnych. Moduły skonstruowane zostały wokół materiałów multimedialnych: relacji ocalałych oraz świadków historii. Relacje zarejestrowane zostały na wideo, w wielu językach. Każdy z modułów realizuje dokładnie określony cel dydaktyczny. Ukazując temat antysemityzmu z różnych perspektyw i budując wiedzę na ten temat, przyczyniają się do rozwoju kompetencji kluczowych dla uczniów, jak również wspomagają ich zaangażowanie społeczne. Metodologia oparta o relacje świadków historii pozwala uczniom rozwinąć wiedzę merytoryczną, empatię, myślenie krytyczne i wiele umiejętności. Wspiera edukatorów w rozwoju elastyczności metodologicznej i kultury dydaktycznej. Relacje ocalałych i świadków historii mają ogromne znaczenie w różnych wymiarach historycznych, lecz nie tylko: dotyczą praw człowieka i stanowią cenne narzędzie edukacyjne. Te osobiste opowieści oferują jedyny w swoim rodzaju wygląd w wydarzenia historyczne i ludzkie doświadczenie. Rozwijają empatię i zrozumienie. Jeśli dobrze zostały z uwagą, te prymarne źródła historyczne pozwalają również omówić temat antysemityzmu.

Włączając relacje ocalałych i świadków historii do edukacji stwarza się niepowtarzalną okazję do zaangażowania uczniów na głębokim i osobistym poziomie w proces dydaktyczny, wzbogacając ich doświadczenia i wspomagając rozwój umiejętności myślenia krytycznego oraz innych kluczowych kompetencji. Korzystając z relacji ocalałych w nauczaniu, edukatorzy łączą wydarzenia historyczne sprzed lat z teraźniejszością. Pozwalają zestawić uczniom sytuacje, w których biorą udział dziś z wydarzeniami historycznymi z przeszłości.

Te osobiste opowieści z pierwszej ręki ukazują historię z perspektywy życia jednostki. Pozwalają zrozumieć emocje ich uczestników, trudności, z którymi się zmagali, powody decyzji, które podejmowali i zwycięstw, które odnosili. Zajęcia pozwalają uczniom budować empatię i wytrwałość, są zatem istotnym instrumentarium w rozwoju społeczno-emocjonalnym. Zanurzenie się w świecie osobistych historii, rozwija empatię poprzez emocjonalne połączenie się z doświadczeniami ocalałych i świadków historii. Nadaje to człowieczego wymiaru narracji historycznej, pozwala zrozumieć jej złożoność, a to z kolei przyczynia się do rozwoju myślenia krytycznego i umiejętności analitycznych.

Poprzez analizę i interpretację relacji ocalałych i świadków historii, uczniowie mają również okazję dokonać krytycznej oceny tych źródeł, dostrzec uprzedzenia czy subiektywną narrację. Również i te działania wspomagają myślenie krytyczne oraz zachęcają uczniów do oceny wiadomości historycznych, oraz odniesienie ich do wydarzeń bieżących. Włączenie relacji do edukacji może być użyteczne w przypadku różnych przedmiotów: historii, literatury, psychologii, sztuki, języka, WOS-u, etyki czy religii. To interdyscyplinarne podejście wzbogaca umiejętności rozumienia szerokiego kontekstu historycznego oraz powiązanie wydarzeń z przeszłości z teraźniejszością. Antysemityzm jest zjawiskiem, które rozciąga się na przestrzeni wielu stuleci. Bardzo istotne jest, żeby badać jego historyczne, jak i współczesne przejawy. Nauczanie o antysemityzmie przy użyciu relacji świadków i ocalałych jest innowacyjną, angażującą uczniów metodą, która może poszerzać przekrojową wiedzę z różnych dziedzin, i rozwijać umiejętności krytycznego myślenia w interdyscyplinarnym wymiarze, najistotniejszy cel, który należy osiągnąć, żeby skutecznie przeciwstawiać się antysemityzmowi.

Praca z relacjami ocalałych i świadków historii w edukacji niezależnie od założonego celu i dziedziny wymaga od nauczyciela zastosowania się do kilku zasad. Po pierwsze, należy pamiętać o tym, że relacje ocalałych i świadków to materiał niezwykle delikatny, bywa tak, że historia opowiedziana została przez świadka wyłącznie raz, właśnie podczas wywiadu. Ponadto relacje wymagają od opowiadającego przywołania doświadczeń traumatycznych, dlatego też edukatorzy powinni podchodzić do materiału z wrażliwością i uwagą. Właściwe poprowadzenie takich zajęć i wspieranie ucznia podczas ich trwania jest kluczowe dla stworzenia bezpiecznej i pełnej szacunku przestrzeni dydaktycznej. Wydarzenia traumatyczne opowiadane z perspektywy osobistej mogą wywierać efekt traumatyzujący również na uczniach.

Natura pamięci autobiograficznej i narracji osobistej dotyczącej wydarzeń z przeszłości powinna zostać omówiona i wyjaśniona podczas lekcji. Należy zwrócić uwagę uczniów na to, że podlega oddziaływaniu wielu czynników, w tym:

- Doświadczeń, które miały miejsce pomiędzy wydarzeniami z opowieści i momentem wywiadu
- Chwili obecnej
- Bieżącego kontekstu społecznohistorycznego i osobistego, w którym znajduje się osoba składająca relację
- Relacja z osobą przeprowadzająca wywiad

To tylko kilka z nich.

Korzystając z relacji świadków i ocalałych edukatorzy mogą otworzyć uczniów na różnorodne perspektywy, stwarzające cenny kontekst dydaktyczny. Należy zapoznać uczniów ze specyfiką procesów pamięciowych; uczniowie muszą je rozumieć, po to, żeby w pełni wykorzystać okazję, którą stwarza praca nad relacjami. Również to, że ukazują różne aspekty i interpretacje tego samego wydarzenia, wspomagają myślenie krytyczne i zachęcają uczniów do badania złożoności historycznej opowieści. Dlatego też edukator powinien zadbać o ukazanie zrównoważonego wachlarza narracji.

Nauczanie z użyciem relacji wiąże się z odpowiedzialnością natury etycznej. Edukator musi sprawnie poruszać się pośród etycznych kwestii związanych z użyciem narracji dotyczącej doświadczeń dyskryminujących (w tym antysemityzmu). Edukator musi podchodzić do tematu z wyczuciem, dbając o poszanowanie praw i godności świadka czy ocalałego. Jest to absolutnie kluczowe, jeśli weźmiemy pod uwagę siłę oddziaływania takiego materiału.

Kilka kolejnych wytycznych metodologicznych, wskazówek i zaleceń dotyczących strategii wdrażania materiału, powinno być również poddane refleksji edukatora pracującego z opowieściami świadków historii.

Edukatorzy powinni być zawsze dobrze przygotowani i umiejętnie kontekstualizować fragmenty relacji dotyczące dyskryminacji. Przed rozpoczęciem pracy edukatorzy powinni nakreślić kontekst historyczny, tak żeby uczniowie w pełni zrozumieli omawiane wydarzenia. Ich tło pozwala zrozumieć narrację i mieć świadomość jej osadzenia w szerokim kontekście historycznym lub współczesnym. Edukatorzy powinni pozwalać uczniom na różne interpretacje, analizując relacje kilku osób opowiadających o tym samym wydarzeniu przez pryzmat różnych perspektyw, kontekstów i doświadczeń. Ta różnorodność wzbogaca dyskusję podczas lekcji i zmusza uczniów do wzięcia pod uwagę różnych punktów widzenia. Wszystko to, co wspomniano powyżej, określa cele uczenia się, a zarazem jego zamierzone rezultaty. One właśnie będą determinowały dobór materiału i temat lekcji. Bardzo ważne jest również zachęcanie uczniów do dyskusji (moderowanej przez nauczyciela), twórczej ekspresji i refleksji nad własnym procesem uczenia się oraz przemyśleniami i opiniami innych. Relacje, również te, które dotyczą antysemityzmu, powinny być

analizowane i interpretowane w ramach rozmowy kierunkowanej przez nauczyciela; rozmowy, która zachęca uczniów do refleksji na temat wpływu emocji i procesów poznawczych na opowieść.

Proces uczenia się jest skuteczniejszy, jeśli prowadzony jest w formie dialogu; w tym przypadku formuła dyskusji wspomaga również empatię i pomaga uczniom odnieść doświadczenia jednostki do szerszych procesów i zjawisk, właśnie takich jak antysemityzm, którego przejawy obecne są w życiu codziennym. Uczniów zachęcać należy do wyrażania swoich interpretacji obejrzanego materiału poprzez rozmaite formy ekspresji: eseje, czy teksty innego typu, dyskusję etc. To pozwoli im na przetworzenie materiału zarówno w warstwie intelektualnej, jak i emocjonalnej.

Powyzsze strategie odnoszą się do metodologii zastosowanej w zalecanych materiałach dostępnych poniżej. Wywodzą się z nurtu konstruktywistycznego w edukacji i zbudowano je wokół schematu 4 C : Consider, Collect, Construct and Communicate („zastanów się, zbierz informacje, stwórz, przekaz informację zwrotną).

Uczeń rozpoczyna pracę od refleksji nad tematem i aktywuje wiedzę już dostępną w jego strukturach poznawczych. Następnie zbiera informacje z różnorodnych źródeł. Kolejny etap to konstruowanie wiedzy oraz refleksja metapoznawcza — zastanowienie się nad tym, czego się nauczył(a) oraz nad efektami pracy koleżanek i kolegów. Następnie przekazuje informację zwrotną dotyczącą działań innych.

Zależnie od celów nauczania określonych przez nauczyciela, podczas zajęć uczniowie mogą rozwinąć wiele umiejętności i kompetencji. Metodologia edukacji, której celem jest przeciwstawienie się antysemityzmowi i innym formom dyskryminacji z użyciem relacji ocalałych i świadków jest doskonałym narzędziem dydaktycznym, dzięki któremu uczeń może połączyć wydarzenia historyczne z wydarzeniami teraźniejszymi, które uczą empatii, rozwijają myślenie krytyczne oraz inne umiejętności i kompetencje kluczowe. Poprzez staranną refleksję nad kwestiami etycznymi, ukazanie różnych perspektyw i skuteczne zastosowanie proponowanych strategii, edukator może stworzyć warunki dla doświadczenia przełomowego dla ucznia, nawet wokół tematów trudnych. Implementując opowieści osobiste do procesu dydaktycznego, nauczyciele zwiększają możliwości rozwoju uczniów jako zdolnych do współczucia i posiadających niezbędną wiedzę obywateli świata aktywnie angażujących się w kluczowe tematy dotyczące naszej przyszłości i teraźniejszości.

5. Materiały edukacyjne wykorzystujące relacje świadków

5.1. O Platformie IWitness

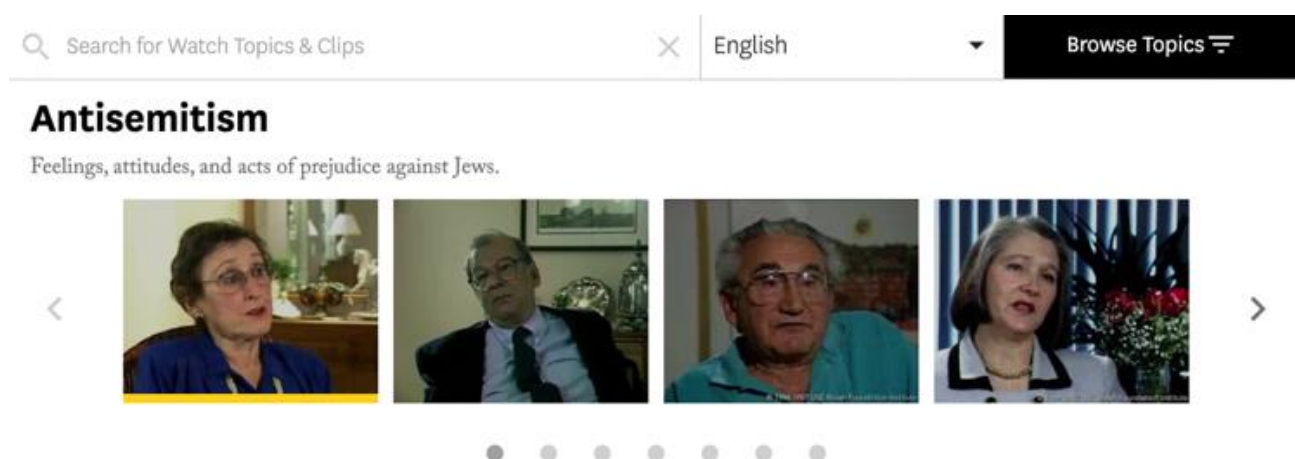
IWitness to międzynarodowa platforma edukacyjna działająca w ramach Uniwersytetu Południowej Kalifornii (USC Shoah Foundation). Obecnie obejmuje prawie 4500 relacji pełnej długości, złożonych w 31 językach przez ocalałych i świadków Zagłady, innych ludobójstw oraz świadków przejawów antysemityzmu. Zawiera również klipy wideo stworzone na potrzeby poszczególnych tematów w 12 językach. Stanowią część multimedialnych modułów nauczania cyfrowego – są to aktywności edukacyjne stworzone w 19 językach (i liczba ta wciąż rośnie). Liczba relacji dodanych na platformie IWitness rośnie każdego roku.

Materiały edukacyjne są oparte o osobiste opowieści i rozwijają myślenie krytyczne uczniów oraz wiele innych umiejętności w tym umiejętności cyfrowe i inne narzędzia powszechnie wykorzystywane w XXI wieku. Platforma jest darmowa i, zarówno edukatorzy, jak i uczniowie, mogą z niej korzystać po zarejestrowaniu się. Materiały multimedialne mogą posłużyć nauczycielom wielu przedmiotów, np. historii, literatury, języków obcych, sztuki, mediów, etyki, WOS-u. Obejmują swoim zasięgiem różne tematy: Holokaust, antysemityzm, dyskryminację, gender, rasizm, równość, wartości, historię lokalną, opór oraz wiele, wiele innych.

Każde z ćwiczeń multimedialnych dostępnych na platformie wykorzystuje konstruktywistyczną teorię uczenia się i przebiega według modelu 4C czyli: consider, collect, construct, communicate — patrz poniżej. Aktywności te rozwijają umiejętności poznawcze oraz kompetencje takie jak: myślenie analityczne, umiejętność dokonywania syntezy, prowadzenia argumentacji, umiejętności korzystania z mediów, kompetencje cyfrowe, rozumienie tekstu, kreatywne pisanie.

5.2. Źródła: klipy tematyczne (strona Watch)

Strona „Watch” (obejrzyj) na platformie umożliwia nauczycielom i uczniom dostęp do klipów dobranych tematycznie. Odwiedzający stronę mogą przeszukiwać ją według języka oraz tematu, klipy z tego zasobu można obejrzeć bez rejestracji. Pobranie ich wymaga zarejestrowania się. 57 klipów dotyczących antysemityzmu jest dostępnych na podstronie „Watch” na portalu IWitness, 25 klipów po angielsku, cztery po chorwacku cztery po czesku, 10 po węgiersku, osiem po polsku, czy po portugalsku, czy po ukraińsku.

5.3. Źródła: typy ćwiczeń na platformie

MiniQuest (Mini lekcja): Ten typ działań pozwala na osiągnięcie różnych efektów pracy uczniów, na przykład formie pisanej, sztuk wizualnych, twórczych przedstawień. Ta aktywność dostępna jest formie do pobrania i jako taka może być wykonana na lekcji bez połączenia internetowego.

InfoQuest: Ten typ z ćwiczeń kończy się z tworzeniem chmury słownej opracowanej przez uczniów na podstawie zinterpretowanych i przemyślanych obejrzanych klipów.

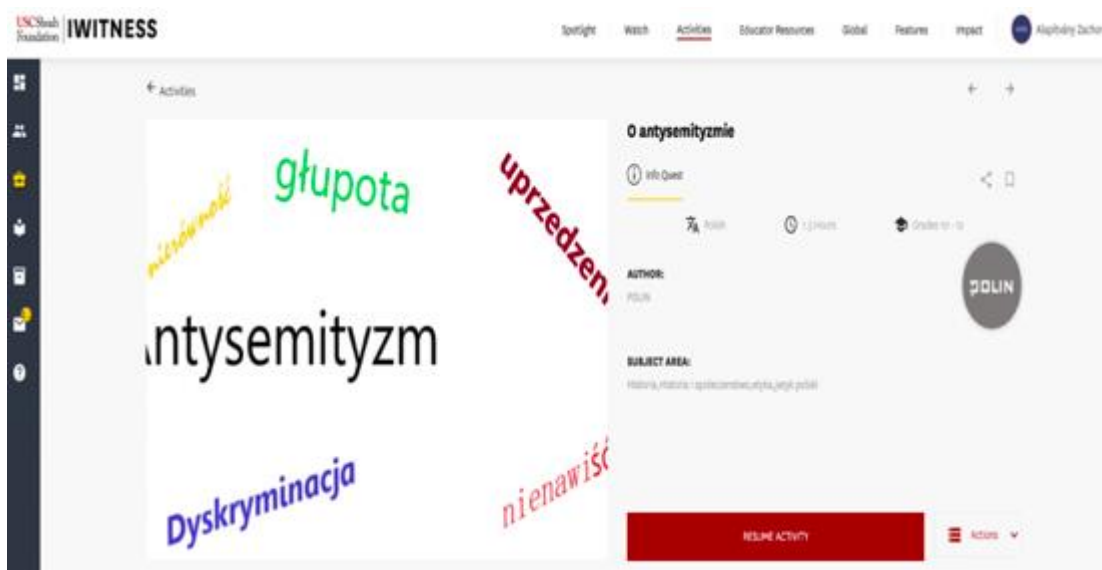
VideoActivity: Te zajęcia polegają na poszukiwaniach czynionych przez uczniów na podstawie relacji ocalałych i świadków pełnej długości. No i podstawie uczniowie tworzą wideo esej, używając metod opowieści cyfrowe j. Edycja filmów możliwa jest dzięki wideo edytorowi, których zbudowany jest Platformy Agnes.

Lesson (Lekcja): Krótsze, dostępne do Pobrania materiały, zawierające wideoklipy, i PDF-y wraz z planem lekcji i handouty dla uczniów. Większość lekcji Zawiera jeden Klik i zadania z nim związane. Aktywność przewidziana jest na 45 min lekcji. Niektóre z lekcji są dłuższe i zawierają więcej klipów.

Uwaga: Istnieją też inne rodzaje ćwiczeń na platformie. Powyżej wymieniono cztery główne typy aktywności (trzy z nich zostały wykorzystane do materiałów edukacyjnych w ramach projektu BOND).

5.4. Źródła: materiały edukacyjne dotyczące tematu antysemityzmu w języku Polskim.

5.4.1. O antysemityzmie (InfoQuest)

Opis zajęć:

Podczas poniższych zajęć uczniowie prowadzą rozważania i zdobywają wiadomości na temat pojęcia antysemityzmu i jego przejawów. Zajęcia te pomagają zrozumieć, że antysemityzm zakorzeniony jest głęboko w historii, jak również, że stereotypy i uprzedzenia, które są z tym zjawiskiem związane przetrwały do dziś. Uczniowie oglądają klipy stworzone na bazie relacji ocalałych z Zagłady oraz zapoznają się z wypowiedziami ekspertów badających antysemityzm. Zdobywają wiedzę na temat jego przejawów, typów i konsekwencji, jakie niesie ze sobą. Na bazie zdobytej wiedzy tworzą chmurę słowną i zastanawiają się nad możliwymi sposobami przeciwstawiania się antysemityzmowi. Następnie dzielą się swoimi przemyśleniami i swoją pracą z kolegami.

Cele zajęć:

- Lepsze zrozumienie pojęcie antysemityzmu
- Zdobyć wiedzy na temat jego przejawów, różnych warstw i konsekwencji
- Rozważania na temat możliwych sposobów przeciwstawiania się temu zjawisku

Struktura zajęć:

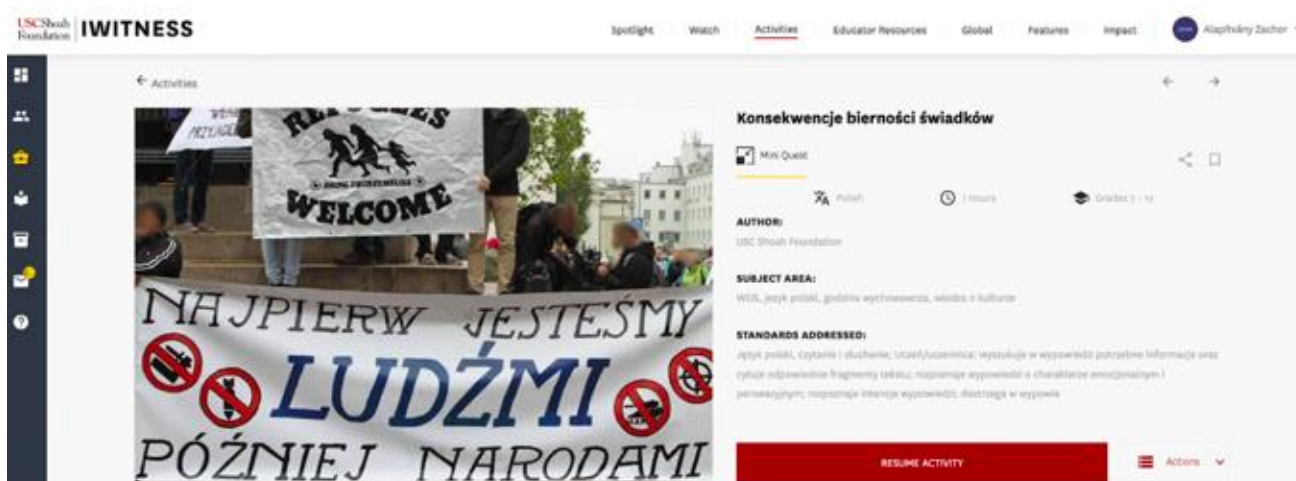
Consider (zastanów się): Uczniowie oglądają klipy przygotowane na podstawie relacji ocalałych i zastanawiają się nad antysemityzmem w dwudziestym wieku. Zapoznają się również z definicją antysemityzmu.

Collect (zbierz informacje): Uczniowie oglądają klipy, które pozwalają na głębsze zrozumienie tematu antysemityzmu. Klipy zawierają wypowiedzi trzech węgierskich ekspertów zajmujących się tematem: badacza z zakresu dziedziny nauk społecznych, badacza zajmującego się mniejszościami i historyka. Omawiają typy, wymiary i przejawy antysemityzmu.

Construct (stwórz): Uczniowie tworzą chmurę słowną i zastanawiają się nad nowo zdobytymi informacjami. Korzystając z innego klipu myślą o tym, jak można przeciwstawiać się antysemityzmowi.

Communicate (przekaż informację zwrotną): Studenci przyglądają się pracy swoich kolegów, zastanawiają się nad nimi i przekazują informacje zwrotne.

5.4.2. Antysemityzm i efekt biernego świadka (MiniQuest).

Opis zajęć:

Podczas tych zajęć studenci zastanawiają się nad znaczeniem pojęcia „bierny świadek” oraz nad możliwymi konsekwencjami takiej postawy. Oglądają i analizują klipy ocalałych i świadków przemocy o podłożu antysemickim zarówno w przeszłości, jak i teraz. Badają wpływ efekt biernego świadka na ich życie. Jednym z zadań jest zredagowanie tekstu opisującego postawę biernego świadka i znaczenie w ich życiu, zastanawiają się również, co mogą zrobić, żeby uniknąć takiego zachowania. Uczniowie mogą opublikować swoje wiadomości w mediach społecznościowych.

Cele zajęć:

Po zajęciach uczniowie:

- będą umieć poddać interpretacji zjawisko historycznego oraz współczesnego antysemityzmu ma przykładach
- nauczyć się i zrozumieć pojęcie „efekt biernego świadka” oraz konsekwencje takiej postawy
- rozwiną umiejętności cyfrowe
- rozwiną kompetencje obywatelskie
- rozumieć będą potrzebę przeciwstawiania się efektowi biernego świadka

Struktura zajęć:

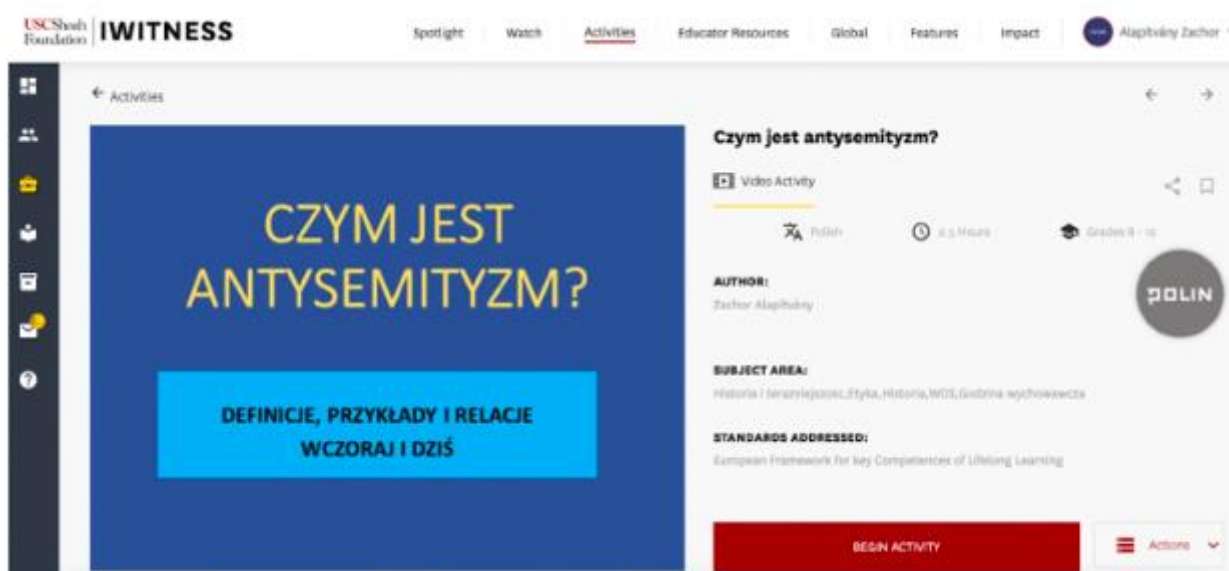
Consider: analizując prymarne źródła historyczne, uczniowie poddadzą analizie pojęcie antysemityzmu na przestrzeni różnych epok historycznych i nauczą się rozpoznawać jego przejawy. Nauczą się, czym jest efekt biernego świadka.

Collect: zbiorą przykłady możliwych reakcji wobec postawy biernego świadka

Construct: zredagują wiadomość (mogą opublikować ją w mediach społecznościowych)

Communicate: uczniowie zapoznają się z efektami pracy kolegów i koleżanek i dyskutują na temat najskuteczniejszych metod wali z efektem biernego świadka

5.4.3. Czym jest antysemityzm? (VideoActivity)

Opis zajęć:

Na tych zajęciach uczniowie zapoznają się z pojęciem antysemityzmu i badają różne jego przejawy. Punktem wyjścia jest współczesny antysemityzm: badają to zjawisko i zestawiają z jego przejawami w przeszłości. Zajęcia kończą się stworzeniem wideo-eseju, w którym wyrażają swoje przemyślenia i opinie (korzystają z wideo edytora na platformie IWitness)

Cele zajęć:

Po zajęciach uczniowie:

- Będą rozumieli jak historyczny antysemityzm łączy się ze współczesnym
- Rozwiną umiejętności krytycznego myślenia poprzez analizę otaczających ich informacji
- Rozwiną umiejętności posługiwania się mediami oraz umiejętność wyrażania opinii na podstawie prymarnych hasł źródła historycznych (relacji świadków) poprzez stworzenie wideo eseju

Struktura zajęć:

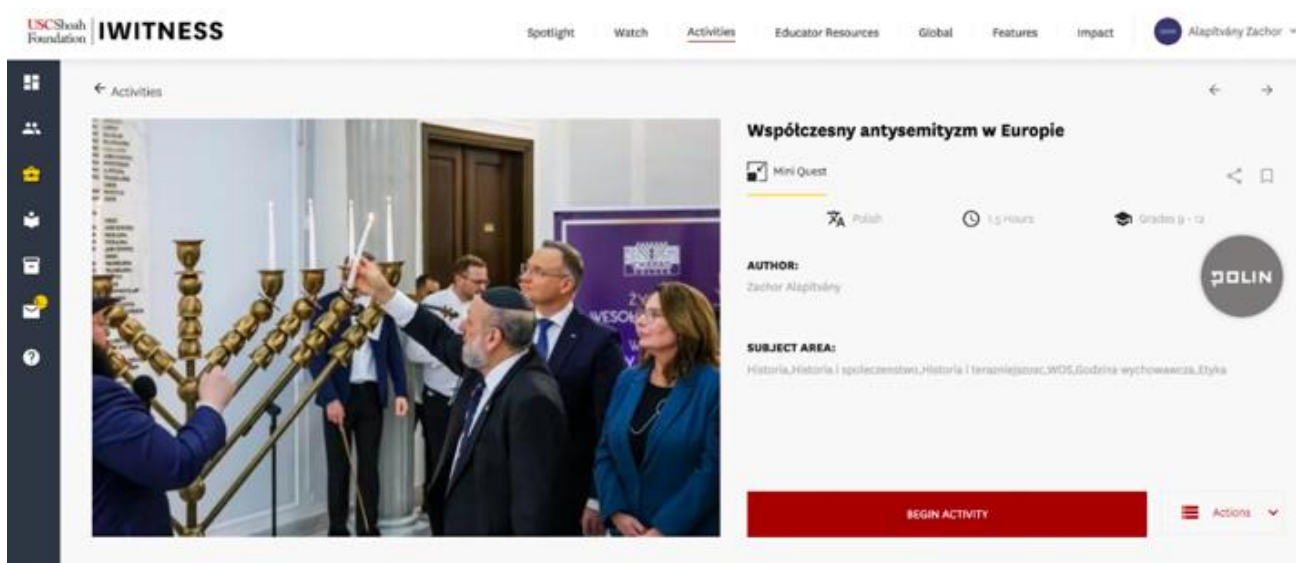
Consider: Uczniowie interpretują prymarne źródła historyczne (relacje świadków oraz współczesne i historyczne plakaty)

Collect: Uczniowie poszukują wideo-relacji świadków, oceniają je, i dobierają tak, żeby przy ich pomocy, jak najprecyzyjniej wyrazić swoje przemyślenia opinie

Construct: Zestawiając ze sobą klipy i inne źródła historyczne, które znaleźli, uczniowie tworzą wideo-esej według otrzymanych wskazówek

Communicate: Uczniowie zastanawiają się nad rezultatami pracy swoich koleżanek i kolegów

5.4.4. Antysemityzm w dzisiejszej europie (MiniQuest)

Opis zajęć:

Jaka jest różnica pomiędzy antysemityzmem współczesnym a jego różnymi przejawami na przestrzeni wieków? Jak wydarzenia historyczne ukształtowały współczesny społeczeństwa? Zajęcia poświęcone są zjawisku zbiorowej dumy Duńczyków z powodu uratowania żydowskich obywateli tego kraju w czasie Zagłady oraz temu, jak to uczucie zintensyfikowało się po antysemickim ataku na synagogę w 2015 roku w Kopenhadze.

Cele zajęć:

Po zajęciach uczniowie:

- Pogłębią swoje rozumienie współczesnych i historycznych postaci antysemityzmu
- Rozwiną rozumienie antysemityzmu w różnych epokach historycznych
- Zapoznają się z antysemickim atakiem w 2015 w Danii i z jego konsekwencjami
- Zastanowią się jak można walczyć z antysemityzmem

Struktura zajęć:

Consider: Uczniowie zapoznają się z definicją antysemityzmu i zastanawiają się nad różnicami pomiędzy antysemityzmem współczesnym a jego przejawami na przestrzeni wieków

Collect: Uczniowie zapoznają się z relacjami osób, których życie zmieniło się po antysemickim ataku w Danii w lutym 2015

Construct: Uczniowie zastanawiają się jak dziś można przeciwstawić się antysemityzmowi

Communicate: Uczniowie dzielą się swoimi przemyśleniami z koleżankami kolegami

● Bibliografia

Bilewicz, M., Bulska, D., Gliszczyńska-Grabias, A., Haska, A., Keff, B., Krzywiec, G., ... Winiewski, M. (2024). Antysemityzm w Polsce: Praktyczny przewodnik

<https://www.otwarta.org/wp-content/uploads/2023/10/Antysemityzm-w-Polsce.-Praktyczne-wytyczne.pdf>

Bulska, D., Winiewski, M., Bilewicz, M. (red.). (2024). Uprzedzenia w Polsce. Postawy a ideologia polityczna. Wydawnictwo Liberi Libri. <https://doi.org/10.47943/lib.9788363487645>

Decker, O., Kiess, J. and Brähler, E.: Anti-Semitic Attitudes in Germany: Prevalence and Causes. In: The Dynamics of Right-Wing Extremism within German: 127-153. 2022.

Gidley, B., McGeever, B. and Feldman, D.: Labour and Antisemitism: a Crisis Misunderstood. The Political Quarterly 91: 413-421. 2020.

Rozett, Robert: Distorting the Holocaust and Whitewashing History: Toward a Typology. Israel Journal of Foreign Affairs 13(1). 2019.

A BRIEF HISTORY OF ANTISEMITISM. <https://www.adl.org/sites/default/files/brief-history-of-antisemitism.pdf>

Robert Wistrich: Anti-zionism and anti-semitism. Jewish Political Studies Review Vol. 16, No. 3/4, "Emerging Anti-Semitic Themes; pp. 27-31. Jerusalem Center for Public Affairs, 2004.

<https://encyclopedia.ushmm.org/>

A magyarországi zsidóság története. Szerk. Róna Tamás és Mezei Mónika. Bp., Szent István Társulat, 2018.

Oláh Lajos: Az antiszemitizmus története, <https://www.scribd.com/document/573066385/Ola-h-Lajos-Az-antiszemitizmus-to-rte-nete>

Gábor György: Fejezetek az antik és középkori metafizikai antijudaizmus történetéből. PhD thesis, OR-ZSE, 2005.

Ungváry Krisztián: A Horthy-rendszer mérlege - Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon -Magyarországon, Jelenkor Kiadó, 2013

Kovács András: A Kádár-rendszer és a zsidók. Corvina Kiadó, 2019

Historia Żydów w Polsce – krótki wykład. Część 03-21

<https://sztetl.org.pl/pl/tradycja-i-kultura-zydowska/historia-zydow-w-polsce>